

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Jana Giblová, Dis.

**TEMATIKA SMRTI VE VYBRANÝCH DÍLECH
LITERATURY PRO DĚTI A MLÁDEŽ**

Olomouc 2019

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Orlové dne 2. dubna

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Doc. PhDr. Vlastě Řeřichové, CSc. za cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce. Dále děkuji Danielu Rušarovi za poskytnutí telefonického rozhovoru.

OBSAH

ÚVOD	5
1. ZLOMKY Z HISTORIE SMRTI	7
1.1 Pojetí smrti v minulosti	7
1.2 Uchopení smrti v české lidové kultuře	9
1.3 Smrt jako tabu a její vnímání z pohledu dítěte.....	10
1.4 Počátky a vývoj tematiky smrti v literárním kontextu	12
2. IVAN KLÍMA	16
2.1 O chlapci, který se nestal číslem	17
3. FRANTIŠEK TICHÝ	25
3.1 Transport za věčnost	25
4. MARTINA ŠPINKOVÁ	32
4.1 Cesta domů	32
4.2 Anna a Anička	34
5. DANIEL RUŠAR	43
5.1 Kamzíkův velký skok	44
6. PETRA SOUKUPOVÁ	51
6.1 Kdo zabil Snížka?	52
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
SEZNAM PŘÍLOH	64

ÚVOD

Většina lidí dnešní doby se pokouší odsouvat smrt a vše s ní spojené do pozadí. Neuvědomují si, že smrt tvoří přirozenou součást života, stejně jako narození dítěte. Před nástupem 19. století bylo umírání v domácím prostředí běžným jevem. S postupným společenským vývojem se začal v lidech probouzet strach ze smrti. Od předchozího století mizí domácí péče o jedince na sklonku života. Moderní svět nabízí možnosti ponechat umírajícího v nemocnici, v hospici či v jiných zařízeních podobného typu, což se stalo velikým trendem. Dospělí lidé mají tendenci uchránit děti před pohledy na umírající příbuzné, odmítají je brát na pohřby a hovořit s nimi o smrti. Smrt tak současná pospolitost pokládá za tabu.

Oceňuji soudobou českou literaturu pro děti a mládež, která se zmiňovanému tématu nestrání. V posledních letech začaly na českém knižním trhu přibývat dětské knihy s tematikou smrti. Snad nejznámějším dílem u nás je kniha Ivy Procházkové *Myši patří do nebe* (2006).

Zmíněné téma je živým a rozvíjejícím se fenoménem. Neustále vznikají nová díla, jejímž posláním je dětským i dospělým recipientům ukázat cestu, jak smrt akceptovat a vyrovnávat se s odchodem blízkých. Také vycházejí knihy přibližující období holokaustu určené malým i větším čtenářům.

Diplomová práce má dvě části: teoretickou a analytickou. Úvodní kapitola diplomové práce stručně podává všeobecné informace o historickém vývoji smrti a o její genezi v české lidové kultuře a v literárním kontextu. Jedna ze subkapitol se zabývá tabuizací smrti.

Název diplomové práce ponechává prostor k zmapování děl českých i světových. Já se však rozhodla pro českou literaturu, neboť mě některé nedávno vzniklé tituly upoutaly. Ve vytvoření této práce spatřuji možnost, jak je lépe poznat.

V druhé pasáži se zaměřím pouze na díla z české literatury a jejich autory. V následujících kapitolách budu věnovat pozornost vybraným dílům vzniklých v posledním desetiletí. Vyjma první analyzované knihy *O chlapci, který se nestal číslem* (1998) od Ivana Klímy. Klímova kniha mě zaujala po vizuální a narativní stránce

zpracované originálním způsobem. Druhým dílem s tématem druhé světové války je vítězná kniha loňské soutěže Magnesia litera v kategorii pro děti a mládež *Transport za věčnost* (2017) od Františka Tichého. Pak následuje představení dvou obrázkových knih od Martiny Špíkové a Daniela Rušara. U těchto titulů se hodlám zaměřit nejen na textovou složku, ale také na obrazovou. Před analýzou *Anny a Aničky* (2014) Martiny Špíkové uvádím informace týkající se domácího hospice *Cesty domů*, který autorka spoluzakládala. V poslední kapitole provedu analýzu prózy Martiny Soukupové *Kdo zabil Snížka?* (2007).

1. ZLOMKY Z HISTORIE SMRTI

1.1 Pojetí smrti v minulosti

Dříve než přejdeme k historii smrti, představíme si několik definic pojmu *smrt*. Smrt lze vymezit mnoha způsoby. Uvedeme si příklady popisu smrti ze tří vybraných oborů. *Velký lékařský slovník* uvádí smrt jako „*Stav, kdy u člověka dochází k nezvratným změnám mozku, při nichž nastane selhání funkce a zánik center řídicích krevní oběh a dýchání.*“¹ Odlišně je vykládána smrt z filozofického pohledu: „*Smrt, konec lidského života. Tradičně chápána jako rozchod životního principu duše s tělem. [...] Podobně jako život je tak i lidská smrt jedinečná a osobní a není jen nahodilým přerušením organických funkcí.*“² Lékařští odborníci považují smrt za čistě biologický proces, kdežto filozofové spatřují ve smrti hlubší myšlenku, jež se pro odvětví medicíny může jevit jako transcendentní. Filozofové vyvrací lékařskou tezi o smrti, jako pouhé ukončení funkcí organismu. Hovoří o duši, odcházející z těla, která dodávala tělu život. Paralelu s filozofickým pohledem na smrt lze zaznamenat v teologii. V *Teologickém slovníku* se uvádí. „*Smrt je událost, jež se týká celého člověka. [...] smrt je důsledkem mravní katastrofy lidstva. [...] Křesťanská tradice popisuje smrt jako odloučení těla od duše.*“³ V definicích filozofického a teologického slovníku tak nalzáme jednu shodu, a sice dualismus duše a těla.

Kořeny smrti sahají hluboko do minulosti. Se smrtí se můžeme setkat od nejstarších dob v náboženství, psychologii, filozofii či v mýtických příbězích. Již před naším letopočtem se touto problematikou zabývali v úvahách řečtí filozofové Platón a Sókratés. Starověký mýtický *Epos o Gilgamešovi* vypráví o lidském osudu. Popisuje nejen přátelství, ale také bolest a smrt. Smrt prochází tisíce let starou *Biblií*, především *Starým zákonem*, kde je smrt důsledkem neuposlechnutí Božích přikázání.⁴

¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf, 2005, s. 836.

² SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 357.

³ RAHNER, Karl. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, s. 300–301.

⁴ DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007.

Od raného středověku vládla ve světě vysoká mortalita způsobená především morovou epidemií nazývanou černá smrt, a jinými nakažlivými chorobami. Značný výskyt úmrtnosti přetrvával až do 19. století, jejíž příčinou byla také nedostatečná hygiena, války a sociální rozdílnost. Lidé z chudých vrstev obývali nepříliš vhodná prostředí pro zdravý styl života a nedostávala se jim správná výživa. Zmíněná strádání měla nevalný dopad na kojence a děti. Způsobovala jejich vysokou úmrtnost. Smrt se tak stala konvenční záležitostí. Smrt a umírání se bezprostředně připomínalo nejen v křesťanských událostech, mších a svátcích, ale i v umění. Vznikalo nespočet uměleckých děl s výjevy smrti. Malíři v pozdním středověku často zobrazovali smrt jako kostlivce.

Pohled na smrt se měnil v souvislosti s historicko-společenskými událostmi. Od počátku pokládali lidé smrt za tajemný a záhadný jev. Většina kultur měla společnou představu o tom, že smrt není konec, ale pokračování dalšího života. Například ve starém Řecku byly duše doprovázeny do podsvětí Hermesem, poslem bohů, nebo převozem na lodi přes řeku Acheron.⁵

Pradávná doba plynula v animistickém duchu. Tvořily se dva okruhy chápání smrti: mytologický a křesťanský. Z mytologického hlediska se smrt považovala za násilný projev způsobený nemocí, čarami a kouzly nebo nespořádaným životem mrtvého. Středověká společnost totiž věřila v přírodní síly a vyznávala polyteismus. Lidé věřící v nadpřirozené moci prožívali strach z mrtvého těla. Protikladem mytologické představy bylo křesťanství, jež smrt spatřovalo ve vykoupení z nedokonalého světa a utrpení, pokud člověk přijal Kristovo poselství. Zároveň křesťané věřili a věří do dnes ve zmrtvýchvstání. Smrt nemusela být vždy způsobena animistickými projevy či nemocemi a stářím, ale rovněž sebevraždou. Úmyslné ukončení vlastního života se považovalo za nečisté. Sebevrahové nesměli být pohřbívání na hřbitovech. Teprve Josef II. projevil snahu o zrušení daného zvyku.⁶

⁵ OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001.

⁶ DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007.

1.2 Uchopení smrti v české lidové kultuře

Představy o smrti z pohledu lidových vrstev lze vypočítávat v písních, legendách, pohádkách, pověstech, příslovích či v jiných slovesných útvarech. Od středověku existovalo nespočet lidových zvyků týkajících se smrti a všeho s ní spojené. V následujícím textu budou některé z tradic stručně prezentovány.

V české lidové kultuře vládla odpradávná idea o duši svázané s tělem, avšak na těle nezávislé. Duše představovala nositelku kvality člověka a hodnoty života s nadějí na další život po skonání. Proto se na smrt v lidovém myšlení nazíralo jako na proces, v němž se duše zcela metamorfuje. Duše byla jako zajatec těla a po smrti nesla následky za provedené činy. Pověřivost dovedla lidi k úsudkům, že duše odchází do ráje či do pekla, případně do očištnice pro odpykání trestu. Rozšířenou tradicí bylo převtělování duše do zvířecí podoby či do rostlin a stromů.

Lidová tradice přináší mnoho podob smrti. Například smrt byla považována za démona či za perzonifikované bytosti. Také se smrt pokládala za jediného spravedlivého soudce pro všechny lidi bez rozdílu, čímž se kompenzovala sociální nerovnost. Dokladem je pohádka *Smrt kmotřička*, vyprávějící o chudém muži, jenž si za kmotra pro své dítě zvolí smrt, neboť je spravedlivější než Bůh. Vzhledem k příběhu pohádky lze usoudit, že na smrt se ne vždy pohlíželo negativně. Smrt se v české lidové tradici projevovala ve dvojí podobě, jakožto ženská bytost, někdy nazývána Smrtka, a kostlivec. Častým atributem Smrtky je kosa, případně srp.

Na základě víry v posmrtný život vznikaly kulty předků pohanského charakteru, které se staly nejdůležitějším prvkem lidové tradice. Lidé tyto kulty zakládali v obavách, že je zesnulí předkové mohou pronásledovat a ublížit jim. Z toho důvodu vznikl systém komunikace s duchy formou obřadů a přinášením obětí. Církev kult předků neuznávala a prohlašovala je za projev magie.

Lidové vrstvy obyvatel oplývaly zvědavostí nad příchodem jejich smrti. Snažily se předvídat smrt prostřednictvím věštek, zjevení a předtuch. Nejčastěji odvozovali předzvěsti úmrtí z přírodního prostředí, především z chování zvířat. Pohřební obřady a veškeré úkony, jež jim předcházely, probíhaly v křesťanském duchu založené

na magických rituálech. Přišla-li si pro někoho smrt, muselo dojít k jistým opatřením. V okamžicích skonání se dbalo na usmíření s Bohem. Umírající přijímal poslední pomazání a požehnání, neboť jedině tak mohla nebožtíkova duše dojít spasení. Tělo mrtvého připravovali na pohřeb samotní členové rodiny, dokonce i děti stály po boku dospělých a pomáhaly jim. Prostředky určené k úpravě nebožtíka se tradičně pálily nebo zakopávaly do země, protože byly vnímány jako nečisté. Příbuzní se snažili splnit přání zemřelého a zaopatřit mu místo na onom světě. Kromě úprav mrtvého těla měli pozůstalí za povinnost určit, zda jde skutečně o exitus. Docházelo totiž k častému pohřbívání zaživa, zvláště v době epidemií, kdy se ukládalo do hrobu ihned. Pohřbívání dětí probíhalo docela odlišnou formou. Novorozeňata a malé děti nebyly považovány za plnohodnotné členy společnosti. Pokud dítě nestihli pojmenovat, nedostalo se mu ritualizovaného pohřbu. Nepokřtěné děti měly velmi skromné pohřby a mrtvě narozené se ukládaly do odlehlých částí hřbitova. V dnešní době je umírání doma poněkud nekonvenční. V 19. století vznikaly první služby nabízející pomoc s přípravou nebožtíka. Od 2. poloviny 20. století rodina ve většině případů svěřuje svého umírajícího člena do rukou nemocničního personálu nebo do hospice.⁷

1.3 Smrt jako tabu a její vnímání z pohledu dítěte

S nástupem 19. století přicházely lidské obavy ze smrti druhých. Pozůstalí již nevystrojovali bohaté smuteční obřady a zvolna přestávali věřit na pokračování života v onom světě. Truchlící prožívali ztrátu blízkého mnohem intenzivněji než dříve, jelikož v jejich smrti viděli strach ze své smrti. Narůstající úzkost a obavy z vlastní smrti jsou klíčovým důvodem, proč byla smrt tabuizována. Další příčinou je neschopnost člověka smrt analyzovat, neboť je mimo lidské smyslové chápání. Izolovanost od tématu smrti zapříčinila rovněž druhá světová válka. Přeživší odmítali cokoli týkající se smrti. V lidském myšlení vzrůstaly naděje na „překonání“ smrti díky úspěchům a pokrokům lékařské vědy.

Ve 20. století bylo zvykem umístit umírajícího do nemocnice či do hospice. V té době vznikla praxe tzv. bílé zástěny – plenty. Bílá zástěna měla za úkol umožnit umírajícímu klid a spolupacienty uchránit před pohledem na umírající. Dnes člověk

⁷ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004.

nejčastěji umírá ve zdravotnickém nebo sociálním zařízení. Rodina tak většinou promešká možnost být v posledních chvílích se svým blízkým.⁸

Bojkotování smrti a úbytek dětské úmrtnosti od druhé poloviny 20. století způsobily změny v pedagogické oblasti, konkrétně ve výchově dětí. Smrt se již nespojovala s dětstvím. Dospělí projevovali snahu uchránit dítě od setkání se smrtí a umíráním. Smrt byla brána pouze jako součást stáří. Předčasná smrt se tak stala tragickou událostí. Averzivní přístup dospělých k debatě o smrti s dítětem nelze akceptovat, jelikož děti jsou zvědavé a pokládají si mnoho otázek ohledně umírání a smrti. „*Již u dítěte předškolního věku je citový život natolik diferencován, že se vynořují myšlenky na smrt.*“⁹ Dítě sdílí představu, že smrt je pouze dočasná záležitost. Příčinou těchto domněnek je „*dětské vnímání času, kdy přítomnost je věčností.*“¹⁰ Přibližně mezi desátým až jedenáctým rokem dítě přistupuje k smrti racionálně. Je srozuměno s odchodem starých lidí, také se svou smrtí v daleké budoucnosti. Odlišný pohled na smrt získávají pubescenti. Smrt u nich *souvisí s vlastním subjektivismem, kumulací životních problémů a konfliktů.* Většina mladistvých má smrt spojenou s vysvobozením z neřešitelných situací či depresí. Nebo s životem hazardují. Každé dítě i pubescent se nachází v odlišné vyspělostní fázi, proto je potřeba ke každému zvolit individuální přístup při zasvěcování do problematiky smrti. Ztrátou blízkého dochází v psychice dítěte k změnám. Dětský jedinec se může cítit zodpovědný za smrt příbuzného. Ačkoliv se dítě snaží smířit s nepříjemnou situací, zároveň má tendenci před ní utéct, čímž se stává ambivalentní vůči svému okolí.¹¹

Je nezbytné a důležité s dětmi o smrti komunikovat a vybranými pedagogickými postupy je s touto oblastí seznamovat. Dnešní doba nám nabízí mnoho eventualit, jak dítě připravit na smrt blízké osoby a vyrovnání se s jejím odchodem. Jednou z možností jsou vzniklé knihy v posledních letech pomáhající dospělým vhodným způsobem dítěti vysvětlit, proč lidé, případně jiní živí tvorové, musí zemřít.

⁸ KISVERTOVÁ, Helena. KUTNOHORSKÁ, Jana. Popularizace vědy. *Umírání a smrt v historickém vývoji.* 2/2010. s. 212–219. [online] [Cit. 12-05-2018] Dostupné z <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120423120621813827.pdf>.

⁹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež.* Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 12.

¹⁰ Tamtéž, s. 13.

¹¹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež.* Brno: Masarykova univerzita, 2007.

1.4 Počátky a vývoj tematiky smrti v literárním kontextu

Nejen literatura, ale také hudba a výtvarné umění dokážou příhodně reflektovat prožitky radosti a strasti. Literatura je vhodným prostředkem k rozhovoru o smrti v interakci dospělého s dítětem. Od nejstarších dob nebyla smrt ničím výjimečným. Pokládala se za běžnou součást života. Lidé se s ní setkávali téměř denně. Stejně tak nejstarší literární díla pojednávají o smrti bez jakýchkoliv ostychů a zábran.

Již dříve zmíněný *Epos o Gilgamešovi*, napsaný kolem roku 2000 před naším letopočtem, řeší otázky smrti. *Starým zákonem*, jehož kanonická podoba pochází z 1. tisíciletí našeho letopočtu, prostupují příběhy o smrti, umírání a utrpení. S *Bibli* mohou přijít do styku i děti v upravené podobě pro malé čtenáře. Dítě se čtením knihy Genesis dozvídá o bratrovraždě a nakonec o smrti Jákobova syna Josefa. V knize Exodus čelí dítě další smrti: prvorozených synů včetně faraónova syna.¹² Dětský čtenář by měl jednotlivé pasáže v *Bibli* konzultovat s dospělým, jelikož se jedná o poměrně traumatizující obrazy, které by dítě nemuselo být schopno vstřebat. Biblické adaptace začaly již ve středověku. Byly součástí výuky v klášterních školách. První podoby dnešních adaptací *Bible* se objevují až počátkem 19. století. Z okupační doby patří mezi nejúspěšnější biblické adaptace pro mladé čtenáře díla Ivana Olbrachta (*Biblické příběhy*) a Jaroslava Durycha (*Z růže kvítek vykvet nám*). Další úpravy *Bible* pro mládež vycházejí po roce 1989. Jednou z nich je adaptace Zuzany Holasové a Leo Pavláta s názvem *Příběhy z Bible*. V pozdním středověku vyšel text francouzského teologa Jeana de Gersona *De arte moriendi* (O umění umírat), který využívali kněží i laici k čerpání informací, jak pečovat o umírající. *De arte moriendi* dalo později podnět pro vznik nejpopulárnějšího díla o smrti a umírání v 15. století, *Ars moriendi der fünf Anfechtungen* (Umění umírat při pěti pokušeních). Dílo vyšlo v letech 1450–1460. Knihy s podobným zaměřením vznikaly od 16. století také na českém území, kdy sílilo umírání následkem moru. Jednou z publikací jsou *Kniežky tyto slowú příprawa k smrti* od Pavla z Meziříčí.¹³

¹² DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007.

¹³ ZACHARIÁŠOVÁ, IVA. *Adaptace Bible pro děti a mládež*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce doc. PhDr. Naděžda Siegllová, CSc.

Nejfrekventovanějším literárním útvarem obsahujícím tematiku smrti jsou folklorní texty, především pohádky. Ačkoliv folklorní pohádky nebyly přímo adresovány dětem, stávaly se jejich posluchači. K nejznámějším pohádkám tohoto druhu patří *Smrt kmotřička*, v níž je Smrt personifikována v podobě ženy. Smrt, jak už je uvedeno v předchozí kapitole, představuje spravedlivější bytost než Bůh. Dokonce Smrt paradoxně projevuje snahu o oddalování smrti díky schopnosti léčit a uzdravovat, již daruje otci jejího kmotřence.

Kromě motivu spravedlivé Smrti nalezneme v lidové slovesnosti Smrt šizenou a obelhávanou a Smrt naivní a hloupou. Šmahelová tyto personifikované Smrti nazývá „Ošizenou smrtí“ ve své publikaci *Prolamování struktur*.¹⁴ Prostřednictvím výše zmíněných motivů smrti se dětskému čtenáři nabízí utvoření dvojího pohledu na smrt. Dítě spatřuje ve smrti pozitivum, jako spravedlnost a nemožnost úniku před ní, tudíž pochopení a smířlivost se smrtí. Zároveň získává uspokojení, že smrt lze v určitých případech, sic dočasně, přechytračit.

Vzhledem k dlouhodobé nadměrné úmrtnosti kojenců a dětí vzniklo v 19. století několik českých a světových literárních děl s tematikou smrti. Téma smrti prostupovalo nejen intencionální a neintencionální literaturou, ale také školními učebnicemi s výchovným záměrem, jak by děti měly předejít smrti. Výchovný charakter nesly rovněž dětské časopisy, obsahující krátké články o zbytečných tragických úmrtích dětí.¹⁵

Podobným způsobem, avšak umělecky hodnotnějším, zpracovávala téma smrti poezie. Lidová poezie ztvárňuje existenciální témata poměrně často. Frekventovaným tématem je v poezii setkání se smrtí a nutnost vyrovnat se s ní. V básnických dílech 19. století se často zpracovával námět umírajícího dítěte, jehož matka za ně bojovala se Smrtí. Téma smrti se v lidové poezii dětem nevyhýbá. Může se vyskytovat v baladách, říkankách či písních. Například říkanka *Byl jeden domeček* z knihy *Mateřídouška vlasti naší milé* od Karla Jaromíra Erbena. Říkanka předkládá dětským čtenářům koloběh života. Umírají zvířata a následně i lidé, existenčně na nich závislí.

¹⁴ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Prolamování struktur*. Praha: Karolinum, 2002.

¹⁵ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

Do povědomí dětského čtenáře vstoupily v 50. letech 20. století verše Jana Skácela a Jaroslava Seiferta. Skácel zobrazuje motiv smrti prostřednictvím přírody a snaží se verše směřovat k dítěti. Seifertovy básně jsou spíše dětskému čtenáři méně přístupné. Dominantní postavení ve verších získává subjekt dospělého, uvědomující si nepřemožitelnost času. Právě téma času představuje u Seiferta existenciální motiviku. Také v dnešním století se zrcadlí motivy smrti v básnické tvorbě. Například ve sbírce *Příšerky a příšeři* z roku 2005 Pavel Šrut zobrazuje smrt v básni *Humrlec*.¹⁶

Mezník v české dětské literatuře s tématem smrti tvoří autorská pohádka *Broučci* od evangelického kněze Jana Karafiáta, kterou vydal na vlastní náklady v roce 1876. Pohádka *Broučci* s alegorickými výjevy ze života svatojánských mušek představuje smrt formou přirozeného a nutného ukončení života. Karafiátovy *Broučci* vyvolali v literárních kruzích velký ohlas. Mnozí autoři se od počátku 20. století nechali pohádkou inspirovat. Proslulou analogií je pohádka Jana Maršíčka *Noví Broučci* z roku 1936, později v rozšířené podobě přejmenované na *Světlušky a Světlouškové*. Maršíčkovo vydání upravil autorův syn Vlastimil Maršíček pod názvem *Světlušky*. Maršíček mladší zkrátil text a vypustil náboženské motivy. Do příběhu vkládá motivy války, násilné smrti a vzpoury svatojánských mušek proti osudu, což zřejmě souviselo s přicházejícím fašismem. *Světlušky* kritikové ohodnotili kladně i záporně.

Ve 2. polovině 20. století upoutávají čtenáře pohádky s existenciální povahou od autorů Daisy Mrázkové a Františka Nepila. Nepilova díla jsou známá svým lehkým humorem. Proto je překvapivé, když se objeví knihy s existenciální motivikou, jako například *Polní žínka Evelínka* ze 70. let, jejíž kompletní vydání vychází v roce 2008. Nepil podává fenomén smrti coby přirozenou součást života. Z 24 pohádkových příběhů nejvýrazněji reflektuje motiv smrti kapitola o úmrtí krta *Jak Evelínka vypravila krta na poslední cestu*. Kladný ohlas u literárních kritiků získává Daisy Mrázková za svá díla, v nichž umí dítěti otevřít existenciální otázky. Autorka klade důraz na emocionalitu. Existenciality se Mrázková dotýká například v dílech *Nádherné útery* či *Byla jedna moucha*.¹⁷

¹⁶ KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013.

¹⁷ KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013.

Literatura 20. století pojímá smrt jako běžnou a přirozenou zkušenost v životě dítěte. Zvláště 20. a 30. léta se hlásí k realistickému zobrazování života nevynechávajícího temné stránky života. Díla reflektující téma smrti uvedeného období jsou například *Robinsonka* Marie Majerové a románový cyklus *Malý Bobeš* Josefa Věromíra Plevy. Hlavní hrdinka románu *Robinsonka* musí čelit ztrátě své maminky a Bobšovi nečekaně umírá mladší bratr.

Literatura 19. století nepokládá smrt za nic výjimečného, avšak „*vyznačuje se romantizujícím podáním. Smrt propůjčuje zesnulým gloriolu hrdinů a tvoří tak kontrapunkt k tíživé životní realitě.*¹⁸“ Kdežto literatura pro děti a mládež minulého století usiluje o realistické zobrazení smrti. Zabývá se otázkami, co smrt zapříčinilo a jakým způsobem se pozůstalí vyrovnávají s úmrtím svého blízkého.

Na sklonku 20. století vznikala s oblibou díla zachycující smrt metaforicky. Obrazným způsobem zpracovává smrt Daniela Fischerová v próze *Lenka a Nelka neboli AHA* (1994). Je nutno připomenout, že symbolické ztvárnění smrti se projevovalo již ve folklorních pohádkách.

Od 21. století přibýlo na knižních trzích, v zahraničí i u nás, mnoho knih s tematikou smrti pro děti a mládež. Současní literární autoři se zobrazování smrti nebrání, naopak projevují velkou snahu vykreslit hrůzné stránky umírání a smrti pomocí pohádky, humoru či metafor.

S touhou po nesmrtelnosti se v dnešním století objevují díla zachycující smrt a následné znovuzrození. Z české literatury se stala úspěšnou knihou *Myši patří do nebe...ale jenom na skok* vydaná roku 2006. Ivě Procházkové se podařilo jemně a citově zpracovat téma smrti pro nejmenší čtenáře formou antropomorfizačního příběhu o zvířatech s mytologickými a náboženskými prvky. Autorka nechává zvířata reinkarnovat.¹⁹

¹⁸ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno, 2012. Habilitační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. s.63. [online] [Cit. 03-05-2018] Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/habilitace/1421/subrtova/habilitace/Habilitacni_spis_finalni_verze.pdf

¹⁹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

Dříve než bude představena kniha *O chlapci, který se nestal číslem*, jeví se jako nezbytné podotknout, že tematiku holokaustu a druhé světové války můžeme v české literatuře pro děti a mládež zaznamenat již od 40. let 20. století. Velký rozmach nastává až po pádu komunistické vlády, kdy se na poli české literatury objevuje nespočet knižních titulů s danou problematikou. Nejčastěji vydávanými díly byly autentické deníky českých židovských dětí či různé autobiografické texty přeživších druhou světovou válku. Masově se u nás rozšířily také zahraniční tituly pojednávající o nacistické nadvládě. Snad nejznámějším autobiografickým dílem je *Deník Anne Frankové*, které bylo do češtiny přeloženo v 2. polovině 50. let minulého století.²⁰

2. IVAN KLÍMA

Spisovatel, dramatik, televizní a rozhlasový scénárista a publicista Ivan Klíma se narodil v Praze roku 1931. Vyrůstal v rodině vědeckého pracovníka v oboru silnoproudé elektroniky. V dětských letech, od roku 1941, pobýval tři a půl roku v koncentračním táboře Terezín. Po skončení války absolvoval reálné gymnázium v Praze. V roce 1951 zahájil studium oboru češtiny a literární vědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V 50. letech se stal redaktorem časopisu *Květy* a od konce tohoto desetiletí redigoval nakladatelství Československý spisovatel. V letech 1963–1969 zastával místo zástupce šéfredaktora *Literárních novin*, později *Literárních listů* a *Listů*. Také byl členem Ústředního výboru Svazu československých spisovatelů. Od roku 1969 hostoval šest měsíců na michiganské univerzitě v Ann Arbor ve Spojených státech amerických. V době 70. a 80. let vystřídal, podobně jako Bohumil Hrabal, různá zaměstnání. Většinou však působil coby spisovatel z povolání. V prosinci 1989 stál u založení Obce spisovatelů a v letech 1990–93 byl předsedou českého centra PEN-klubu.²¹

²⁰ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018.

²¹ UHLÍŘOVÁ, Marie. KUDLOVÁ, Klára. *Slovník české literatury po roce 1945*. 2007 [Cit. 15-03-2019]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1253&hl=ivan+kl%C3%ADma+>.

Již v 70.–80. letech vycházela Klímova díla v Samizdatu. *Milostné léto*, *Malomocní* a další. Od roku 1989 publikoval v časopise *Kmen* či v *Lidových novinách*. Klíma vyniká zejména psaním próz. Mezi jeho známá prozaická díla patří například *Lod' jménem naděje*, *Má veselá jitra*, *Moje první lásky* nebo *Soudce z milosti*.

Nyní se zaměříme na spisovatelovu tvorbu pro děti a mládež. Ivan Klíma vytvořil náměty pro loutkový film Jiřího Trnky *Kybernetická babička* a pro kreslené filmy o krtekovi Zdeňka Milera. Československá televize uvedla v roce 1962 Klímovy snímky *Veveřčí chvost* a na počátku 90. let *Pokoj pro dva*. V 70. letech přišla do televizního vysílání hra pro mládež *Padavka*, na jejímž vzniku se Klíma podílel. K dalším dílům určených pro děti patří moderní pohádka *Kokrhací hodiny* a poetický dívčí příběh *Markétin zvěřinec*.²² Mezi poslední knihy pro děti a mládež řadíme *Jak daleko je slunce* a *O chlapci, který se nestal číslem*. Klímova tvorba pro děti a mládež charakterizuje humor a vlídná pohoda, částečně též prvky informativní a výchovné.²³

2.1 O CHLAPCI, KTERÝ SE NESTAL ČÍSLEM

Kniha *O chlapci, který se nestal číslem*²⁴ s podtitulem *Podle originálních obrázků Bedřicha Fritta z roku 1944*, textem doprovodil Ivan Klíma, vyšla v roce 1998. Bedřich Fritta, vlastním jménem Fritz Taussig, byl pražský výtvarník, grafik a karikaturista, kterého v prosinci 1942 deportovali do Terezína.²⁵ V ghettu pracoval v kreslirně technické kanceláře, kde tajně vznikaly kresby dokumentující realistické obrazy ze života v ghettu. Některé ilegální kresby byly během prohlídky v ghettu odhaleny, za což Bedřicha Frittu, Leo Haase, Otto Ungara a Ferdinanda Blocha deportovali i s jejich rodinami do věznic gestapa na Malé pevnosti. 26. října 1944 došlo k deportaci Bedřicha Fritty a Leo Haase do Osvětimi, kde Fritta zemřel. Manželka Hansi Frittová zahynula na nákazu tyfem 13. února 1945. O čtyřletého Tomáše se

²² JANOUŠEK, Pavel. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, A - L*. Praha: Brána Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1995-1998.

²³ UHLÍŘOVÁ, Marie. KUDLOVÁ, Klára. *Slovník české literatury po roce 1945*. 2007 [online] [Cit. 15-03-2019]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1253&hl=ivan+kl%C3%ADma+>.

²⁴ Viz obrazová příloha č. 1.

²⁵ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018.

postarala Erna Haasová, s níž pobýval na cele až do konce války. Leo Haas se dožil osvobození. Po válce spolu s manželkou vychovávali Tomáše.²⁶

Teprve roční Tomáš se ocitl v terezínském ghettu. Nestihl poznat přírodní krásy, různé druhy jídla, sladkosti či ovoce. Vyrůstal mezi kamennými zdmi. Z tohoto důvodu mu jeho otec Bedřich kreslil vše, s čím se nemohl seznámit. Obrázková kniha přežila zásluhou Leo Haase, jenž kresby uschoval a po válce je předal Tomášovi.²⁷

Ivan Klíma vytvořil k Frittovým kresbám pohádkový příběh, aby dětskému recipientovi přiblížil dobu holokaustu. Fiktivní svět se prolíná s reálným. Fritta komentuje jednotlivé obrázky stručným textovým doprovodem. Většinou popisuje danou vyobrazenou situaci. Převážně užívá heslovité tvary nebo věty jednoduché.

Knihy je určena pro děti od 10 let. Autor v knize píše: *Byl jsem tehdy asi tak starý, jak jste dnes vy.*²⁸ Výše je uvedena informace o Klímově pobytu v Terezíně, kde byl od roku 1941. Tedy od svých 10 let. Avšak *O chlapci, který se nestal číslem* mohou číst čtenáři každé věkové kategorie, neboť každý příjemce příběh vnímá diferencovaně. Děti pravděpodobně vyprávění chápou jako pohádku s neveselým koncem, ačkoliv autor průběžně upozorňuje čtenáře, že se nejedná o pohádku, ale vypráví o tom, *co se přihodilo za války, kterou jsem zažil.*²⁹ Konec vyprávění není šťastný, jak u pohádek zpravidla bývá: *malý chlapec maminku ani tatínka malíře už nikdy neuviděl.*³⁰ Závěr knihy je pozitivní chlapcovým přežitím a ukončením války. Na dospělého čtenáře, který zná historické souvislosti válečné doby, může zapůsobit Klímovo vyprávění drasticky. Vždyť se jedná o jednu z nejhorších dob v dějinách lidstva, o které Klíma vypráví příběhem v pohádkové podobě.

Autor zastává roli vypravěče. Klíma se mnohokrát obrací na čtenáře. Často opakuje stejné věty, čímž zvýrazňuje dané zlo a zároveň tím paradoxně navozuje pohádkovou atmosféru. Text je psán v ich-formě a v er-formě. Název *O chlapci, který*

²⁶ KLÍMA, Ivan. *O chlapci, který se nestal číslem*. Praha: Židovské muzeum, 1998.

²⁷ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018.

²⁸ KLÍMA, Ivan. *O chlapci, který se nestal číslem*. Praha: Židovské muzeum, 1998. s. 5.

²⁹ Tamtéž, s. 52.

³⁰ Tamtéž, s. 52.

se nestal číslem představuje titul metaforický. Vyjadřuje chlapcův únik před smrtí v koncentračním táboře.

Úvodní strana obsahuje věnování: *Tomíčkově k jeho 3. narozeninám. V Terezíně – 22.1. 1944.*³¹ Dedikaci provází kresba malého polonahého Tomíka stojícího na bedně a vyhlížejícího z okna pevnosti.³² Na bedně je napsáno chlapcovo jméno a číslo jemu přidělené při nástupu do Terezína. Obraz poukazuje na nesvobodu, která chlapce sužuje již od jednoho roku života. Hledí do dále na svět pro něj neznámý.

Kniha je zahájena Klímovou reflexí nad tím, co by měl na základě malířových obrázků vyprávět. Poukazuje na pohádky, jež se obvykle dětem vyprávějí. Autor připomíná, že se nejedná o pohádku, ale o skutečné události, jež se přihodily. *Pohádky začínají slovy: „bylo – nebylo“, a to vlastně znamená, že příběhy, které vyprávějí, se nestaly, někdo si je vymyslel. Dívám se na obrázky a vzpomínám si na to, co bylo.*³³ Klíma vzpomíná na malíře, jehož znal.³⁴ *Malíř obýval místnost, která sousedila s místností, kde jsem žil já, mí rodiče, můj bratr.*³⁵

Autor nazývá Adolfa Hitlera černým panovníkem, protože jeho přívrženci nosí *černé uniformy a na čepici zlověstné znamení lebky.*³⁶ Klíma líčí Hitlera jako pomatence, jenž se nechal prohlásit za Boha. Židy popisuje coby kudrnaté lidi s velkými nosy. Vypráví o seznamu (seznamu lidí určených k transportu) zhotoveného pro ty, *kterí se jim zdáli poctiví, moudří a čestní.*³⁷ Lidi, kteří se ničím neprovinili. Zmiňuje malíře a jeho rodinu. *„Ocitl jsem se na něm i já, který jsem byl tehdy tak starý jako jste dnes vy.“*³⁸ Vyjmenovává lidi nejrůznějších profesí, aby si čtenáři uvědomili, že na seznamu mohl být kdokoliv. Černí úředníci odevzdali seznam černému panovníkovi. Panovník se připravuje na *největší válku, jakou kdy zažili lidé a viděly země, slunce i měsíc.*³⁹ Černý panovník obdržel seznam. Neměl však dostatek času na přečtení, a tak rozkázal všechny uvedené lidi popravit. Černí úředníci se nad panovníkovým

³¹ Tamtéž, s 4.

³² Viz obrazová příloha č. 2.

³³ Tamtéž, s. 5.

³⁴ Viz životopis Ivana Klímy. Od roku 1941 žil tři a půl roku v Terezíně.

³⁵ Tamtéž, s. 5.

³⁶ Tamtéž, s. 6.

³⁷ Tamtéž, s. 7.

³⁸ Tamtéž, s. 7.

³⁹ Tamtéž, s. 8.

rozsudkem zamysleli. Dostali strach, že by se lidé mohli proti nim vzbouřit a zabít je. Rozhodli se je obelstít. Vydali vyhlášku se zákony plné příkazů a zákazů. Odsouzení lidé neměli odvahu vzbouřit se a nařízení přijali. Úředníci vydávali další vyhlášky. Nakonec vyhlásili povinnost přišít si *na prsa zvláštní znamení, aby je každý poznal*.⁴⁰ Poté, co úředníci lidem vše zakázali, usoudili: „*nejste už lidé, vždyť ani nechodíte do lesa, do parku, [...] hudbu neposloucháte, vy jste už jenom čísla, čísla v seznamu, ani jméno už nepotřebujete*“.⁴¹ Uvedená věta výstižně reflektuje a vysvětluje problematiku příběhu. Kdo se stal číslem, přestal být člověkem, čili přestal existovat. Úředníci přidělili čísla všem zapsaným v tlusté knize – v seznamu. Přestěhovali je do kasáren, *ačkoliv nebyli vojáci*.⁴² V kasárnách *jsme se setkali: malíř, jeho malý chlapec i já*. Takto dětskému příjemci Klíma osvětluje, jak bylo se Židy zacházeno. Co vše měli zakázané. Autor ukazuje ztrátu identity a bezmoc. Seznam nazývá tlustou knihou, aby umocnil počet odsouzených lidí. Klíma opět promlouvá k čtenářům. Sděluje jim, že malý chlapec a všichni, včetně něj, měli být zkráceni o hlavu. Autor předvídá, že příjemci budou očekávat nějakého zachránce, jenž by všechny osvobodil. „*Vy teď čekáte, že se už konečně objeví statečný rytíř*“.⁴³ Znovu upozorňuje čtenáře: „*nevypravujeme přece pohádku, ale příběh z války, která se opravdu udála*“.⁴⁴

Po pasáži zachycující počáteční likvidaci nežádoucích lidí a zákazy pro ně stanovené, Klíma pokládá čtenářům řečnické otázky, zda by chtěli získat ponětí o životě chlapce v kasárnách. Klíma popisuje denní režim malého chlapce, jeho snídani, oběd, hraní si s hračkami a s dalšími dětmi. Mimo to uvědomuje čtenáře, co vše chlapec nikdy nepoznal, o co vše byl ochuzen. Pro dětského recipienta musí být obtížné představit si sebe na místě malého chlapce, který *nikdy nejedl čokoládu [...] neochutnal nikdy ani kakao ani šlehačku. [...] nikdy neviděl les ani park, neviděl, jak na louce kvetou květiny, jak teče řeka, [...] nespátril živého psa ani krávu ani ovci [...] nikdy nejedl dobré maso ani rybu, nejedl salát, okurku, [...]*⁴⁵ Klíma provádí výčet všeho, co je dětem blízké, známé, co je pro děti samozřejmostí, ale pro chlapce nikoli. Odpoledne ukládá maminka malého chlapce ke spánku s paradoxním přáním hezkých snů. Jak může mít chlapec

⁴⁰ Tamtéž, s. 10.

⁴¹ Tamtéž, s. 12.

⁴² Tamtéž, s. 12.

⁴³ Tamtéž, s. 14.

⁴⁴ Tamtéž, s. 14.

⁴⁵ Tam též, s. 17-19.

pěkné sny, *když nikdy nezahlédl něco pěkného?*⁴⁶ Avšak autor se snaží situaci odlehčit. Chlapec přeci spatřuje krásu každý den. *Copak neviděl slunce a měsíc, hvězdy na nebi, sněhové vločky, květy, které v zimě maloval na okno mráz?*⁴⁷ Dále zmiňuje ptactvo a stromy nacházející se v kasárnách. Lidi, kteří chlapce potěší úsměvem, jdou s ním *na procházku po dvoře kasáren, anebo dokonce po ulici mezi kasárnami.*⁴⁸ Pro dětského čtenáře musejí být chlapcovy radosti banální záležitostí. Chlapcův způsob života si dítě jen těžce dokáže představit. Výše uvedená ukázka je doprovázena obrázkem zobrazující chlapce nad balíkem s potravinami.⁴⁹ Malý Tomík se díky otcovým kresbám seznamuje s jídlem, které nikdy neochutnal. Záslouhou maminky vyprávějící mu o světě se chlapec dovídá o tom, co je Slunce, Měsíc a zrcadlo. Maminka se snaží chlapci vysvětlit, jak moc je Slunce vzdálené od Země příběhem o ptákovi, který se pokouší doletět k Slunci celý den a celou noc, ale nakonec zjistí, že se tam nemůže nikdy dostat. Stejně tak maminka povídá o vodě a o mracích. Chlapec se tedy dovídá, jak vypadá moře a jak vzniká řeka. Autor se opět obrací na čtenáře. *Ale vy už jste netrpěliví a chcete se dozvědět, jak to dopadlo s malým chlapcem, s jeho tatínkem a maminkou [...] Objeví se už konečně statečný rytíř? Už jste zase zapomněli, že nevyprávím pohádku.*⁵⁰ Pak Klíma vypráví o armádách několika panovníků bojujících někde v dáli proti vojskům černého panovníka. V místech, kde žije malý chlapec, se nachází mnoho černých úředníků vybírajících si lidi, které zkrátí o hlavu, případně lidi, jež si odvedou. *Kdo s nimi odejde, už nikdo nikdy nespasí.*⁵¹ Klíma poukazuje na odvádění do koncentračních táborů. Zůstává otázka, kdy si přijdou pro chlapce, pro jeho rodinu, *kdy si všimnou mne, který bydlím v sousední místnosti?* Autor si pokládá otázku v přítomném čase, jakoby právě teď byl v pevnosti Terezína, což zesiluje reálnost příběhu. Vystávají otázky, jak uniknout z kasáren. Rodiče malého chlapce napadne převléct syna za železničáře, aby ho černí ozbrojenci nepoznali a on tak mohl vlakem odjet do bezpečí. Maminka dá chlapci na cestu kufr. V kufru později chlapec nalezne převleky. Bude se vydávat za detektiva, boxera a generála. Malý Tomík coby železničář pozoruje z vlaku krajinu a zvířata. Je si vědom nebezpečí, které mu hrozí. Musí odjet

⁴⁶ Tamtéž, s. 19.

⁴⁷ Tamtéž, s. 21.

⁴⁸ Tamtéž, s. 21.

⁴⁹ Viz obrazová příloha č. 3.

⁵⁰ KLÍMA, Ivan. *O chlapci, který se nestal číslem*. Praha: Židovské muzeum, 1998. s. 35.

⁵¹ Tamtéž, s. 35.

daleko, někam do kraje dlouhých zim mezi Eskymáky, anebo do kraje věčného horka mezi opravdové černochoy.⁵² Zatímco chlapec jede ve vlaku, černí úředníci zjišťují, že jim jeden vězeň chybí. Vyhlásí poplach a pátrání po malém železničáři, jenž byl někým spatřen. Černý panovník povolá nejen své ozbrojence, ale také *spousty vojáků, četníků a policistů. Požárníků, železničářů a námořníků.*⁵³ A další pomocníky na dopadení malého chlapce. Bohatým výčtem lidí, snažící se dopadnout malého chlapce, autor poukazuje na nacistickou moc a jejich neschopnost prohrávat. Když si malý Tomík všimne černých ozbrojenců, otevře kufr a v něm nalezne převleky. Nejdříve se převleče za detektiva. Černým ozbrojencům namluví, že viděl železničáře z vlaku vystupovat. Stejně tak pokračuje s přestrojováním vždy, jakmile chlapce černí úředníci odhalí a pronásledují. Nakonec malému Tomíkovi dochází převleky a hrozí mu zatčení. V tu chvíli se probouzí ze spánku.

Bedřich Fritta namaloval synovi lidi jiné rasy než je on sám, různé profese, kým by mohl jednou být a cestovní prostředky. Klíma dle nich vytvořil zmíněný chlapcův sen. Následně se autor obrací k čtenářům: *Vy ted' chcete vědět, jestli malý chlapec unikne [...] Ale už jsem řekl, že nevyprávím pohádku.*⁵⁴ Na protější straně se nachází dva obrázky, nahý chlapec uprostřed rozkvetlé zahrady a babka prodávající květiny, zeleninu a ovoce. Pod kresbami jsou nápisy: *To není pohádka – to je pravda. I to není pohádka!*⁵⁵ Pro malého chlapce však obrázky pohádku představují, protože nikdy nic podobného nespatriil. Vyprávění pokračuje rozhovorem o míru. Malý Tomík se ptá otce, co je to mír? Tatínek malíř přirovnává mír k obrázku plného dobrot. Také další obrázky holubici, slunce, sochu Svobody, jídlo a pití, srovnává s mírem.⁵⁶ Všechny vyobrazené věci jsou symbolem dobra a míru.

*Ale mír je daleko víc, říká tatínek. Mír se nedá namalovat, mír se nedá ani povědět, mír je opak války [...] Válka i mír se dají jenom zažít.*⁵⁷ Chlapec zažil pouze válku, tudíž nechápe, co to mír je. Ostatní uvěznění lidé již mnohé zažili, než byli zavřeni do kasáren, ale malý Tomík neprožil a nepoznal téměř nic. Nemá žádné vzpomínky. Mír

⁵² Tamtéž, s. 37.

⁵³ Tamtéž, s. 38.

⁵⁴ Tamtéž, s. 44.

⁵⁵ Viz obrazová příloha č. 4.

⁵⁶ Viz obrazová příloha č. 5.

⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

si může představovat pouze prostřednictvím tatínkových obrázků a z maminčina vyprávění.

V závěrečné části příběhu autor připomíná, že se nejedná o pohádku. *Ještě stále zuří válka, občas na nebi zavrčí letadlo a odkudsi z dálky zazní hromové rány, hlomoz, jak se sypou domy.*⁵⁸ Vzpomíná na přepadení gestapem v domě jeho rodiny. Konec války líčí útekem černých vojsk a ukrytím černého panovníka do hlubokého betonového sklepení. V úkrytu černý panovník prohlašuje, že se nevzdává. Chce dobýt svět a popravít *všechny poctivé a moudré a čestné lidi, a ty, co nechtějí válku, a ty, co věří v Boha a ne v něho.*⁵⁹ Ale panovníkova vojska najednou ztrácejí síly a dávají se na útek. Černý panovník si uvědomuje svou prohru a ví, co bude následovat. Popraví ho. *Černý panovník si tedy dá přinést pistoli, chvíli se třese hrůzou, pak se zastřelí.*⁶⁰ Hitlerovu sebevraždu Klíma nijak neeufemizuje ani obrazně nevyjadřuje. Když se vojáci doslechnou o panovníkově smrti, svléknou si uniformy, *zakopávají je do země, a to už je konec války, o které jsem vám vyprávěl.*⁶¹ Ukončení války vylíčil Klíma dosti stroze a bez objasnění. Malého chlapce vysvobodí z černé komory bez oken, v níž trpěl hladem a zimou. Černí ozbrojenci doufali v chlapcovo usmrcení, ale byl zachráněn. Někdo mu otevře dveře a řekne mu, že je volný. *Co je to být volný?* Najednou může malý Tomík jít kamkoli chce a dělat co chce. Ptá se na své rodiče. Nikdo neví, kde jsou. Chlapce z pevnosti odváží auto s červeným křížem. Konečně malý Tomík vidí všechnu tu krásu, kterou mu tatínek namaloval a o které mu maminka vyprávěla. Během pozorování světa si chlapec uvědomí, *že se stalo něco neuvěřitelného, že nastal mír.*⁶² Klíma v úplném závěru vyjadřuje stesk nad tím, že nevyprávěl pohádku se šťastným koncem. *Ale vyprávím jen o tom, co se přihodilo za války, kterou jsem zažil, kdy jsem byl tak starý, jako jste dnes vy.*⁶³ Opakuje řečené již na začátku.

Klíma konstatuje, že malý chlapec se s rodiči už nikdy nesetkal. *„A po obou zůstal malý chlapec, který se nikdy nestal číslem.“*⁶⁴ Tomáš Fritta unikl před

⁵⁸ Tamtéž, s. 48.

⁵⁹ Tamtéž, s. 50.

⁶⁰ Tamtéž, s. 50.

⁶¹ Tamtéž, s. 51.

⁶² Tamtéž, s. 52.

⁶³ Tamtéž, s. 52.

⁶⁴ Tamtéž, s. 52.

transportem do koncentračního tábora. Nestal se tedy číslem, chlapcem odsouzeným k smrti, ale stal se člověkem s možností žít. Celý příběh uzavírá Frittův vzkaz synovi, jenž v čtenářích nepochybně zanechává hořký smutek. *Tato kniha jest první v dlouhé řadě knih, které mám v úmyslu ti namalovat!*

Knihou *O chlapci, který se nestal číslem* reflektuje druhou světovou válku a život dítěte za hradbami Terezína. Klíma zvolil vyprávění v pohádkové formě, aby byl děj srozumitelný pro dětského čtenáře, a snadno si tak dovedl představit válečnou dobu a podmínky, za jakých musel malý chlapec přežívat v Terezíně. Autor považuje za důležité probudit v dětech povědomí nejen o dobru, ale též o zlu. Dle Klímova doslovu nemají děti o existenci skutečného zla téměř ponětí. Sice se s násilím a vražděním denně setkávají prostřednictvím televize, avšak dospělí jim vysvětlují, že se nejedná o pravou realitu. Klímovo přání zní, aby ti, kdo budou číst jeho příběh, *nezapomněli, že za ním jsou příběhy i utrpení skutečné.*⁶⁵

Přečtením Klímovy knihy získají děti nejen představu o krutostech války, ale také v nich může probudit schopnost ocenit jejich dosavadní život a umět si ho vážit.

⁶⁵ Tamtéž, s. 55.

3. FRANTIŠEK TICHÝ

František Tichý, narozen roku 1969, je ředitelem a zakladatelem alternativního Gymnázia Přírodní škola v Praze. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy. Od roku 2009 se spolu se svými žáky intenzivně věnuje životu a tvorbě dětí v terezínském ghettu. V roce 2014 vydal životopisnou knihu Petra Ginze *Princ se Žlutou hvězdou*.

3.1 TRANSPORT ZA VĚČNOST

Rukopis novely *Transport za věčnost*⁶⁶ Františka Tichého vznikl poprvé roku 2012. V roce 2017 byla kniha vydána nakladatelstvím Baobab. O rok později novela získala cenu Magnesia Litera v kategorii literatury pro děti a mládež.⁶⁷ Knihu obohatil ilustracemi Stanislav Setinský.⁶⁸

Příběh novely vychází z autentických událostí. Autor se inspiroval deníkem a korespondencí Josefa Kratochvíla, bratra jeho babičky a návštěvou terezínského ghetta. Josef Kratochvíl v deníku líčí své zatčení a věznění za odbojovou činnost proti nacistické moci. Text novely čerpá také z vyprávění sestry Petra Ginze Chavy Pressburger a Jiřího Brady, jenž v Terezíně pobýval.

Časové pásmo děje se odehrává v letech 1940–1943 v chronologické posloupnosti. Epilog zavede čtenáře do roku 1945. Děj příběhu probíhá ve dvou prostorech. V městských částech Prahy a v Terezíně. Terezínské ghetto představuje místo utrpení, hladovění a umírání. V novele Františka Tichého je však terezínské ghetto zobrazeno jako „skautský“ tábor. Chlapci jsou rozděleni do oddílů. Mají vedoucího, denní program s povinnostmi a různými činnostmi, určitý řád a aktivity pro volný čas, například hrají fotbal, věnují se psaní časopisu a provozují divadlo. Tu a tam „pokojný“ systém naruší náhlé vpády esesáckých kontrol.

⁶⁶ Viz obrazová příloha č. 6.

⁶⁷ *Židovské listy*. [online] [Cit. 20-12-2018] Dostupné z: <https://zidovskelisty.info/2018/04/11/magnesia-litera-pro-frantiska-ticheho-za-transport-za-vecnost/>

⁶⁸ Stanislav Setinský. Narozen roku 1985. Vystudoval VŠUP v Praze. Nyní je na volné noze.

Text knihy je vyprávěn v ich-formě dvanáctiletým pražským nežidovským chlapcem Honzou Kratochvílem. Autor používá hovorovou češtinu. Objevují se dobové výrazy *zpyták, náckové, židák, esesáci*, hebrejské a německé pozdravy. Petr používá mandžuské rčení *mej-fa-zu*, což znamená: „*nedá se nic dělat.*“ Tichý do textu zakomponoval autentické úryvky z dopisů Jana Kratochvíla, z časopisu *Vedem*⁶⁹ a z *Bible*. Kniha je určena pro čtenáře od 10 let.⁷⁰ Avšak nejlépe mohou *Transport za věčnost* pochopit čtenáři až od 13.–14. roku věku, protože teprve tehdy se ve škole setkávají s výukou druhé světové války.

Kniha obsahuje tři části, jimž vždy předchází vybraná pasáž textu ze *Starého zákona*. Příběh začíná zatčením Honzova tatínka gestapem za odbojovou činnost. Důležitou součástí Honzova života tvoří rodina a jeho přátelé z gymnázia. Jakub, Tomáš, Matouš a Petr. Jakub a Petr jsou chlapci židovského původu. Jejich společné chvíle narušují norimberské zákony. Jakub s Petrem musejí odejít z gymnázia a po letních prázdninách nastoupit na židovskou školu. Během různých výprav po Praze postihují chlapce překážky díky jejich árijskému původu. Nacistickým nátlakem se nechává ovlivnit Tomáš, který své přátele zapře. Přestává s chlapci kamarádit. Postava Tomáše se už dále nevyskytuje.

Druhá část knihy zachycuje trudné zážitky hlavního hrdiny a jeho kamarádů. Matouš přichází s nápadem, že si on i Honza přišijí na kabát žlutou hvězdu, aby si byli všichni rovni. Honza s Matoušem tak mají možnost zakusit, jak je s Židy běžně zacházeno. Postupně jsou Jakub s Petrem transportováni. Jako první je odveden Jakub. Honza se pokouší zachránit alespoň Petra před transportem do Terezína. Ukryje ho u svých prarodičů, ale Petr sám odchází. Nechce kamarádovi a jeho rodině způsobit potíže. Krátká pasáž Memento předcházející třetí části pojednává o rozsudku smrti udělenému tatínkovi Honzy. Třetí část popisuje pokus hlavního hrdiny o vysvobození Petra z Terezína. S Matoušem vymyslí plán, jak Petra dostat ven. Honza dobrovolně vstoupí do terezínské pevnosti, kde se setkává s Petrem. Seznamuje se zde s novými hochy a buduje si s nimi přátelství. Jiří Kurt Kotouč, Hanuš Hachenburg, Jiří Brady

⁶⁹ *Vedem*: terezínský časopis vydávaný od roku 1942. *Vedem* redigoval Petr Ginz. Obsahuje povídky, básně, úvahy a reflektuje zážitky z Terezína.

⁷⁰ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Vydání první. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018.

a Pavel Lion jsou autentické osoby. Postupem času tráveného v táboře si Honza uvědomuje, že není v jeho silách Petra zachránit. Sám Petr Honzu po celou dobu přemlouvá, aby se vrátil domů k matce a sestře. Jistě mají o něj obavy a stýská se jim. Po čtyřech měsících, v listopadu roku 1943, Honza z tábora utíká za pomoci Petrova strýce Emila, který do ghetta vozí vlakem uhlí. Než Honza odjede, zjistí, že je Petrovo jméno na listině lidí určených k transportu.

Příběh uzavírá kapitola Epilog 1945, pojednávající o setkání Honzy s Jakubem po ukončení války. V závěru knihy autor přikládá doplňující kapitoly: v doslovu Tichý vysvětluje, jaké okolnosti a události jej přiměly napsat tuto knihu. Uvádí stručné životopisy autentických osob vystupujících v novele a časovou přímkou příběhu a reálných událostí.

František Tichý znázorňuje drsné životní podmínky období protektorátu a ztráty blízkých s nadhledem a s lehkostí. Vyprávění nese znaky „*klukovské dobrodružné knihy z meziválečného a válečného období*.“⁷¹ V chování a myšlení chlapců může čtenář místy vycítit bezstarostnost. Zpočátku si chlapci nepřipouští závažnost tehdejších událostí. To, že se všichni rozhodnou nosit žlutou hvězdu, vnímají z části jako zábavu, ale zároveň „*toto gesto v sobě nese stopy lidské solidarity, tolerantnosti a odvahy*.“⁷²

Veškeré dění sledujeme z pohledu Honzy, který se stává aktérem i přímým svědkem událostí.⁷³ Prostřednictvím Honzovy postavy čtenář získává představu o životě v Terezíně. Seznámí se s tamním řádem a navštíví obtížně přístupná místa, nemocnici a márnici.

Honza zaujímá roli zachránce a hrdiny. Ačkoliv je Honza teprve v začínajícím pubertálním věku, po smrti otce dospívá rychleji. Ztráta otce v něm probudí zodpovědnost a nutnost ochraňovat maminku a mladší sestru. O rozsudku smrti je rodina informována prostřednictvím telegramu. Honza přijímá otcovu smrt docela vyrovnaně. Má obavy, ale nepropadá zoufalství. „*Necítil jsem najednou ani smutek, ani*

⁷¹ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Vydání první. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018, s. 137.

⁷² Tamtéž, s. 138.

⁷³ Tamtéž, s. 137.

*strach, jenom mi pomalu docházelo, že od téhle chvíle už nic nebude jako dřív.*⁷⁴ Silně emotivní je poslední dopis Honzova tatínka, tedy autentický dopis Jana Kratochvíla, jenž maminka Honzovi předává, aby dočetl zbývající řádky. Honza si po přečtení představuje, jak otec sedí vedle něj, bere ho za ruku a říká mu, aby neměl strach. Honza se pokouší být odvážný jako otec. Slova otce znějí smířlivě, statečně až povzbudivě. Klade rodině na srdce, že „*to nejkrásnější leží vždy před námi – ne za námi.*“⁷⁵ Honza si otcovu větu v duchu opakuje a snaží se ji pochopit. Otcova víra v naději je pozoruhodná. Tím *nejkrásnějším* zřejmě Honzův otec myslí věčnost, místo míru, krásy a klidu.

Honza se jako jediná postava příběhu vydává do Terezína celkem dvakrát. Poprvé absolvuje cestu se svou matkou navštívit vězněného otce v pevnosti Terezína. Podruhé spolu s Matějem jede do Terezína s úmyslem vysvobodit Petra. Budeme-li nazírat na Honzovy návštěvy Terezína z jiného úhlu pohledu, mohou v nás vzbudit jistý paradox. V době vyhlazování Židů by se nikdo dobrovolně nevydával do míst, jako je Terezín. Všichni lidé byli do Terezína deportováni násilně a mnozí z nich nepřežili. Honza však vstupuje do terezínského tábora z vlastní vůle, aby odtamtud přivedl svého kamaráda. Avšak ani návštěva Honzova otce, ani „obětní“ pouť do tábora nepřinesla očekávané výsledky. Otec Honzy byl popraven a Petr transportován do koncentračního tábora, v němž zemřel. Honza s námitkami opouští tábor a vrací se domů živ a zdrav.

Ačkoliv Petr nakonec umírá, záchranná akce Petra Ginze z Terezína přeci jenom přinesla jisté ovoce. Honza tímto činem upevnil přátelskou vazbu mezi ním a Petrem a chlapcům v táboře dal tak najevo, že i Židi jsou lidé jako všichni ostatní. Honza ani Matouš si neuvědomují závažnost jejich plánu. Honza netuší, do jakého nebezpečí vstupuje. Teprve po několika uplynulých dnech v táboře Honzovi dochází, v jakém ohrožení se ocitl. Dokonce jednou málem přijde o život, když všichni museli nastoupit ven a stát v řadách několik hodin. I přesto dále usiluje dostat Petra pryč z Terezína. Honzův čin lze označit za projev statečnosti a solidárnosti. V závěru vyprávění je emoční scéna, kdy poslední večer před transportem hovoří Honza s Petrem. Jakoby Petr věděl, že odjezdem z Terezína končí jeho život. Že oním transportem odjede na věčnost. Petr přiloží Honzovu dlaň na své srdce a říká: „*Cítíš, že jsme? Ted', ted', ted'.*“

⁷⁴ TICHÝ, František. *Transport za věčnost*. Praha: Baobab, 2017, s. 112.

⁷⁵ Tamtéž, s. 115.

*To je skutečnost. Všechno ostatní je jen taková hra – na Petra, Honzu, Židy a Němce.*⁷⁶ Současné dění nazývá Petr hrou, pravděpodobně proto, že nelze uvěřit tomu, jaké zlo se děje.

Postavou Petra se můžeme vcítit do role člověka opovrhovaného společností, respektive do Žida, pozvolna ztrácející veškerá lidská práva. Petra na začátku poznáváme coby svobodného chlapce s nadějnými vyhlídkami do budoucnosti. Vše se vzápětí změní vyhlášením norimberských zákonů. Ve stínu Honzovy postavy sledujeme Petrův úpadek. Honza funguje nadále jako normální člověk. Po prázdninách může nastoupit do stejné školy, není omezen v cestování hromadnou dopravou či v návštěvě obchodů, parků a dalších míst a budov. Petr k restrikcím přistupuje optimisticky. Má své oblíbené rčení „*mej-fa-zu*“. Petr snáze překonává těžkosti především zásluhou jeho přátel a vírou v Boha.

Za hlavní motivy díla považují přátelství, odvahu, víru a smrt. Přátelství v podobě kamarádských vztahů mezi chlapci. Odvahu ve statečnosti Honzy snažící se o záchranu Petra a v boji Honzova otce proti nacistické moci. Víra je ukryta v srdcích každé postavy. Víra v dobro, v naději, že hrůza války nebude trvat věčně. Víra vychází především z dopisů tatínka Honzy. „*zas bude dobře, zas bude slunce svítit pod čistou oblohou*“⁷⁷ Smrt prostupuje celým příběhem, jelikož se odehrává ve válečné době, kdy denně umírali lidé. Konkrétně je smrt zobrazena popravou Honzova tatínka a usmrcením Petra a Hanuše v plynové komoře. V příběhu se vyskytují filozofické úvahy o životě a o smrti v rozhovorech chlapců. Například Zdeněk se po dlouhých chladných hodinách stání ptá: „*Co se asi stane s člověkem po smrti?*“ „[...] „*Možná padající hvězda [...]*“ odpověděl tiše Petr.⁷⁸ Také v *Hanušově poezii se objevují existenciální motivy.*⁷⁹ *Život a smrt to svět je jen: / Sluneční paprsek, ohnivý den, / divá bouř moře nekonečna, / krev země živé – láska věčná.*⁸⁰ Hanušovy verše vycházely v časopisu *Vedem*.

⁷⁶ TICHÝ, František. *Transport za věčnost*. Praha: Baobab, 2017, s. 201.

⁷⁷ Tamtéž, s. 102.

⁷⁸ Tamtéž, s. 190.

⁷⁹ URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018, s. 137.

⁸⁰ TICHÝ, František. *Transport za věčnost*. Praha: Baobab, 2017, s. 145.

Poslední kapitola znázorňuje imaginaci Honzových představ. Honza ukrytý ve vlaku pravděpodobně trpí halucinacemi. Kapitola začíná scénou na koupališti, kde je devítiletý Honza se svým otcem. Honza spatří otce a kamarády na druhém břehu. Snaží se k nim doplatat, ale marně. Uslyší matčin hlas, jak na něj volá. Vtom začne foukat silný vítr, voda se rozbouří a upadá ke dnu. Pak se Honza vzpamatuje a uvědomí si, že je skrytý ve vlaku. Náhle Honza opět ztratil vědomí. Zjevil se mu vlak, s nímž odcestovali Petr s Hanušem. Nečekaně se vedle Honzy objeví otec, s nímž odchází za Petrem a Hanušem do vlaku. Honza popisuje vnitřek vagonu odpovídající tehdejšími železničními vozům směřující do koncentračních táborů. Cítí zápach. Vidí vyhladovělé a unavené lidi, mezi nimiž jsou také Petr s Hanušem. Honza chtěl na ně promluvit a pomoci jim, ale vše se mu ztratilo v temnotě. Poté přichází do Honzovy mysli další přelud. Stojí s kamarády před školou a slibují si, že vždy budou stát při sobě. Následuje úryvek Petrovy povídky *Bláznivý August*.

„Oproštění...“ šeptal August. Napřímil ruku a vrhl svítící plamen sirky do bedny s prachem. A místnost se rozsvítila nesmírným jasem a v ohni výbuchu uzřel Petr zásvit Velkého splynutí.⁸¹ Za ukázkou z povídky autor vkládá událost z plynových komor. Tichý opět nechává postavu Honzy proniknout mezi kamarády.

„Divné sprchy, co?“ Rozhlíží se Hanuš po řadě čtyřhranných sloupů s otvory po stranách.

„Sprchy?“ Říká potichu Petr, oči mu najednou září jako dvě hvězdy. „To ne ... Ale neboj...“ A bledý Hanuš, ačkoli se třese na celém těle, dodává:

„Mej-fa-zu...“

*„Naposledy jsem se klukům podíval do očí, pohladil pohledem jejich tváře. Byli klidní, vyrovnaní, jako by se dívali někam za prostor a čas.“ Chlapci vytušili blížící se konec. Autor uzavírá kapitolu výjevem umírání v plynové komoře. *Zhluboka jsem se nadechl a cítil, jak mě něco štiplavého začíná pálit v nose [...] všechno zmizelo a ve stejné chvíli se místnost prudce rozjasnila a v záři výbuchu trhajícího celý vesmír jsem spatřil záblesk Velkého splynutí.⁸²**

Co je myšleno *Velkým splynutím*? V obou textech, z ukázky *Velký August* a z posledního uvedeného úryvku, evidentně *Velké splynutí* představuje konec – smrt.

⁸¹ Tamtéž, s. 214.

⁸² Tamtéž, s. 214.

Mohlo by také znamenat splynutí duše s Bohem. Autor umožňuje čtenářům vyvození závěru vyprávění dle vlastní fantazie.

Kniha *Transport za věčnost* poukazuje na sílu přátelství usnadňující překonávat obtížné životní překážky. Rovněž vypovídá o víře, ať už v Boha, či v dobro, která člověku dodává odvahu, životní jistotu a naději v lepší budoucnost. Smrt je v díle podána jako vysvobození z útrap.

Františku Tichému se podařilo dobrodružným způsobem vyprávění prezentovat mladým čtenářům tehdejší život v protektorátní Praze a v terezínském ghettu. Ušetřil tak mladé recipienty drastických scén, objevující se například v dokumentárním díle *Šoa*⁸³ či v jiných knihách s podobnou tematikou.

⁸³ *Šoa*, původně dokumentární film režiséra Claude Lanzmanna zachycující výpovědi očitých svědků holokaustu. Zachycené výpovědi převedl do knižní podoby.

4. MARTINA ŠPINKOVÁ

Martina Špínková, narozena 26. června 1959 v Praze, vystudovala knižní kulturu a písmo na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Špínková kreslí, maluje, píše a šije. Ilustrovala více než sedmdesát publikací, mnohé z nich pro německá nakladatelství a také pro vydavatelství v dalších evropských zemích. Špínková vydala několik obrazových knih pro děti i dospělé. Do její knižní tvorby patří tři básnické sbírky *Za plotem noc*, *V koni křídla* a *Před andělem strom*. Vedle malování a psaní se průběžně celý život věnuje výrobě hraček a malovaného textilu, nyní pod značkou *baabaa*. Dvakrát byla oceněna v soutěži Nejkrásnější české knihy roku, za ilustraci k romským pohádkám *Ráj na zemi* a za obrázkovou knihu *Divný brach strach*. V roce 2017 byla autorčina kniha *Kocouře, ty se máš* nominována na Zlatou stuhu. Před rokem vyšla autorčina obrázková kniha *O tajemství*. V současnosti žije a pracuje v Praze.⁸⁴

4.1 CESTA DOMŮ

Martina Špínková je jedním ze zakladatelů domácího hospice *Cesta domů*. Nezisková organizace *Cesta domů* funguje od roku 2001 pouze na území hlavního města České republiky. Po transformačním procesu je *Cesta domů* od začátku roku 2015 ústavem (*Cesta domů, z.ú.*).⁸⁵ Podnětem pro vznik *Cesty domů* se stala návštěva hospice ve Vídni (*Charitas Hospic Wien*), kam se vydaly spoluzakladatelky lékařka Marie Goldmannová a vrchní sestra Bětko Mišoňová. Mezi zakládající členy patří také manžel Martiny Špínkové, Štěpán Špinka. Špinka za svého lékařského působení zažil v nemocnici umírání lidí. Později měl příležitost starat se o těžce nemocnou zdravotní sestru v domácí péči na žádost její nezletilé dcery. Když sestřička zemřela, dceru si manželé Špinkovi vzali do vlastní péče. Později Špinku vyhledávali lidé toužící zemřít doma. „*Tohle myslím hrálo roli, že jsme měli srovnání, jaké to je, když lidé umírají doma a v nemocnici,*“⁸⁶ říká Špínková. Díky této události manželé Špinkovi souhlasili s návrhem přátel založit domácí hospic. Dnešní nezájem lidí pečovat o umírající doma

⁸⁴ Martina Špínková [online] [Cit. 04-03-2019] Dostupné z: <http://www.charitygums.cz/umelci/martina-spinkova>

⁸⁵ *Cesta domů*. [online] [Cit. 04-03-2019] Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/historie>

⁸⁶ KOUROVÁ, Pavlína. Martina Špínková. *Xantypa*. 2017 [online] [Cit. 04-03-2019] Dostupné z: <http://www.xantypa.cz/cislo-casopisu/xantypa-12-17/3483-3/martina-spinkova>.

považuje Špinková za politováníhodný. Dříve byla domácí paliativní péče běžným jevem. V současnosti „[...] se dostala někde na okraj. [...]“ „[...] Na konci života už bychom ale měli být právě s těmi, kdo ten náš příběh znají a sdíleli. [...]“⁸⁷

Název hospice stojí na křesťanských kořenech. Jeho zakladateli jsou věřící lidé. Původně vyjadřuje cestu „domů“, tedy k Bohu. Avšak všichni lidé víru v Boha nevyznávají, proto je název vysvětlen jako hospic přesunutý domů k rodině.⁸⁸ Špinková pojímá hospic takto: „Hospic není nutně kamennej dům, ale je to typ péče o nevléčitelně nemocné, kteří jsou na konci života, a o umírající.“⁸⁹

Špinková zastávala post ředitelky po dobu dvanácti let. Nyní se věnuje kreslení, psaní a ilustrování knih, určené především pro nakladatelství *Cesta domů*.⁹⁰ Klíčovým cílem nakladatelství je šířit povědomí o dobré péči na konci života a pomáhat tak zlepšovat to, jak na konci života žijeme.⁹¹

V roce 2003 zařadila Česká televize do svého vysílání dokument Olgy Sommerové⁹² *Cesta domů*. Hospic tak vstoupil do povědomí široké veřejnosti.⁹³

⁸⁷ PETRÁŠOVÁ, Lenka. Martina Špinková – Jsem advokát křehkých bytostí na konci života. *Vital*. 2014 [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <https://vitalplus.org/martina-spinkova-jsem-advokat-krehkych-bytosti-na-konci-zivota/>

⁸⁸ PETRÁŠOVÁ, Lenka. Martina Špinková – Jsem advokát křehkých bytostí na konci života *Vital*. 2014 [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <https://vitalplus.org/martina-spinkova-jsem-advokat-krehkych-bytosti-na-konci-zivota/>

⁸⁹ *Martina Špinková* [online] [Cit. 04-03-2019] Dostupné z <http://www.charitygums.cz/umelci/martina-spinkova>.

⁹⁰ KOUROVÁ, Pavlína. Martina Špinková. *Xantypa*. 2017 [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z <http://www.xantypa.cz/cislo-casopisu/xantypa-12-17/3483-3/martina-spinkova>.

⁹¹ *Cesta domů*. [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z <https://www.cestadomu.cz/nakladatelstvi/podpora-a-spoluprace>

⁹² Olga Sommerová: česká filmová dokumentaristka, vysokoškolská pedagožka a politička.

⁹³ Dokument lze momentálně shlédnout na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1109928664-cesta-domu/20356226249/>

4.2 ANNA A ANIČKA

Obrázková kniha *Anna a Anička*⁹⁴ s podtitulem *O životě na začátku a na konci* vychází v roce 2014. Příběhu předchází krátká autorčina myšlenka s filozofickým nádechem o životě na tomto světě. Pozastavuje se nad zvláštnostmi na naší zemi. Přemítá o zvířatech a křehkých rostlinách, *kteřé brzy uvadají* a o starých stromech, *z nichž každý rok vyraší nové listy*. Poukazuje na tajemství světa. Jako příklad uvádí hvězdy pro nás nepředstavitelně vzdálené, *a přitom nám v noci nakukují do oken*. Klíčovým tajemstvím je však pro lidstvo narození a smrt. *Nevědí, odkud přišli a kam jdou, ale mohou si o tom spolu na světě povídat*.⁹⁵ Špínková touto úvahovou introdukcí připravuje téma *Anny a Aničky*, a tím je dětství, stárnutí a smrt.

Název knihy obsahuje jména dvou hlavních postav. Jedná se tedy o titul protagonistický. Kompozice díla je chronologická. Nalezneme zde pouze jednu krátkou retrospektivní pasáž v podobě babiččiny vzpomínky z jejího dětství. Vyprávění je založené na er-formě. Text je psán spisovnou češtinou. Místy se objevuje přímá řeč. Špínková volí jednoduchý a srozumitelný jazyk vhodný pro malé čtenáře. Textová a obrazová složka je vyvážená. Každá dvoustrana je opatřena slovem a obrazem. Ilustrace si vytvořila sama autorka.

Časoprostor vyprávění není přesně zachycen. Víme jen, že se Anička narodila ve čtvrtek, ale neznáme rok ani měsíc. Prostřednictvím obrazové složky si příjemci mohou domyslet, o jaké roční období se jedná. Příběh se odehrává převážně v domě Aničky a v babiččině zahradě. Ocitneme se i na jiných místech. V parku, na pohřbu a na smuteční hostině.

Děj knihy začíná narozením Aničky. Holčičku pojmenovali rodiče po její babičce Anně. Aničku autorka přirovnává k panence, protože je malá, neumí mluvit ani chodit. Drobné tělíčko Aničky kontrastně zobrazuje na velké posteli, u níž hrdě stojí její rodiče. Další ilustrace s veselými barvami zachycuje Aniččino poznávání přírody a městského života.

⁹⁴ Viz obrazová příloha č. 7.

⁹⁵ ŠPÍNKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. Praha: Cesta domů, 2014, s. 6.

Třetí kresba otevírá první Aniččiny zážitky s babičkou. Anička už umí chodit. Během návštěv u babičky pomáhá s pracemi na zahradě. Když sázejí ředkvičky,⁹⁶ Anička se diví, jak rychle dokážou některé rostliny vyrůst. Mrzí ji, že ona tak rychle neroste. Babička přichází s moudrým argumentem. „*Však to je správné. Co má dlouho vydržet, to také potřebuje dlouho růst. Podívej se třeba na starý ořešák, je moudrý, dává si na čas, než vystrčí listy. Ořechy dozrají až před zimou, ale pak také dlouho vydrží. Ořech není ředkvička.*“⁹⁷ Babička prostřednictvím podobnosti o ořešáku vysvětluje Aničce, že dospívání nelze urychlit. Co dlouho zraje, dlouho vydrží. Musíme si projít všemi dospívajícími etapami, abychom vyžráli v plnohodnotného dospělého člověka. Scénu s ořešákem si lze vyložit také jako symbol života a smrti. Neboť i strom není věčný a jednoho dne mu uschnou větve, přestane plodit a nezbude mu síla k ochraně proti škůdcům, kteří z něj postupně vysají život. Mezi lidské škůdce patří nemoc a stáří.

Babička Aničce vypráví pohádky. Někdy povídá Aničce příhody z vlastního života. Jednou z nich je vzpomínka z babiččina dětství, kdy jako malá holčička sáňkovala. Tehdy z dětské nerozvážnosti strčila z kopce kočárek se svou sestrou. Kočárek se převrátil, sestře se však nic nestalo. Babička si neblahou příhodu nechala pro sebe. Nyní svůj příběh svěruje vnučce jako tajemství, čímž se mezi nimi prohlubuje vztah. Autorka tímto dětskému čtenáři předkládá, že i staří lidé byli dětmi, které něco provedly a uchovaly si to v tajnosti.

Po radovánkách s babičkou následuje zachycení stárnutí v kontrastu s Aniččíným dospíváním. *Anička pomalu rostla. Babička už nerostla, spíš se zmenšovala. Anička běhala čím dál rychleji a babička chodila pomaleji. Nakonec z toho chození byla tak unavená, že ji tatínek a maminka vozili na procházky na vozíku s velkými koly.*⁹⁸ Babiččino pohybové omezení autorka líčí pozitivně, aby v dětech invalidní vozík nevyvolával pocit překážky, ba naopak radostné a hravé zážitky: *Občas se vozila Anička na babičce, moc se jí to líbilo.*, a vnímali jej jako prostředek umožňující babičce navštívit nejrůznější místa: *Mohla se tak podívat tam, kam by už*

⁹⁶ Viz obrazová příloha č. 8.

⁹⁷ ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. Praha: Cesta domů, 2014, s. 14.

⁹⁸ Tamtéž, s. 18.

*sama nedošla – do parku, ...*⁹⁹ Rovněž obrazová příloha působí kladným dojmem, kde babička na vozíku mává vnučce v ulici, hrající světlými barvami, směřující do parku.¹⁰⁰

Babička se svěřuje do domácí péče, z čehož je Anička potěšena. To je další kladný motiv stárnutí. Může si s babičkou kdykoliv hrát. Anička má v oblibě vázání mašlí, které jsou uschovány v babiččině prádelníku. Mašle uvazují na všechny hračky i na sebe. *Mašle pak měla Anička, babička, panenka Amálka i panenka Jindřich, medvěd Jan i medvídek Jeník, tučňák Josef a jeho Pepička, ...*¹⁰¹ Špinková si nechává záležet na shodě textu s obrazem. V ilustraci skutečně nalezneme detailně vyobrazené hračky s mašlemi i prádelník.¹⁰² Textová shoda s obrazovou prochází celým dílem.

V době, kdy Anička nastupuje do školy, babička je upoutána na lůžko. Babička Anička vzpomíná na své dětství. Touží po návratu do školních let. Tehdy byla mladá, zdravá a plná sil. Babiččinou touhou po návratu do školy ukazuje autorka dětskému čtenáři, že chození do školy je kladná záležitost. Babiččinu nemohoucnost rovněž Špinková zobrazuje jako pozitivní jev. *Dostala postel, která uměla jezdit nahoru a dolů, také uměla babičku posadit. Anička někdy směla babičku na posteli vozit: ...*¹⁰³ Následující textový úryvek představuje stáří coby návrat k dětské etapě, v níž jsme se vše učili a byli odkázáni na pomoc dospělých. *Maminka babičku na posteli posadila a pomáhala jí s jídlem. „Krmíš babičku jako mě, když jsem byla miminko!“*¹⁰⁴ směla se Anička. Postavu maminky nechává autorka promluvit moudrým argumentem, že je spravedlivé postarat se o své staré nemohoucí rodiče, kteří nás vychovali a dali nám život. *„Když byl tatínek malý kluk, tak se o něj babička starala. Tak teď zas pomáháme my babičce, to je docela spravedlivé, ne?“*¹⁰⁵

Anička odjíždí během letních prázdnin pryč. Autorka neupřesňuje, kam Anička odcestovala. Po návratu domů nalézá Anička babičku v horším stavu, než když odešla. Babička pouze leží, spí a nemluví. Nachází se na sklonku života. V Aniččiných očích vypadá babička malá jako panenka Amálka. Anička nechává panenku Amálku přes noc

⁹⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁰ Viz obrazová příloha č. 9.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 20.

¹⁰² Viz obrazová příloha č. 10.

¹⁰³ Tamtéž, s. 22.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 22.

u babičky. Vzdává se tedy své „přítelkyně“, *aby babičce nebylo samotné smutno*.¹⁰⁶ Vstřícné Aniččino gesto je projevem dětské lásky a soucitu k bezvládně ležící babičce.

Jednoho dne ráno babička zemřela. Špinková interpretuje úmrtí babičky jako fakt, který je nutno přijmout. Nepoužívá eufemismy, jako například babička odešla, zesnula, opustila nás. Tatínek sděluje dceři babiččinu smrt otevřeně a nezabarveně. *Tatínek řekl Aničce, že babička zemřela*.¹⁰⁷ Dochází k uvědomění, že babička navždy odešla. *Ted' je tu s nimi naposledy, už se nevrátí. / Už nikdy nebudou babiččiny pohádky ani vázání mašlí, budou sami bez babičky*.¹⁰⁸ Autorčina kresba zesnulé babičky ležící na posteli s panenkou po jejím boku zobrazila jemnými, světlými barvami, naznačující babiččino smíření a vyrovnanost. Jasně žluté kontury říkají dětskému příjemci, že smrt je pro babičku vysvobozením. Také mohou připomínat odchod do věčného světla. Naproti tomu rodiče s Aničkou stojící u postele jsou zahaleni v černé barvě, která podtrhává jejich smutek.¹⁰⁹ Špinková nemá v úmyslu podtrhávat zármutek, avšak truchlení je přirozeným faktorem, když přijdeme o nám blízkého člověka.

Rodiče Aničky připravují babičku na pohřeb. Oblékají jí „šaty, ve kterých chodívala do divadla. Anička si je musela pohladit, byly jako kožíšek.“¹¹⁰ V dnešní době není častým zvykem nechávat si zemřelé doma a chystat je na pohřeb. Lidé se těchto úkonů štítí a obávají. Dospělí se snaží děti před pohřby a událostmi s nimi spojenými uchránit. Špinková naopak zobrazuje malou holčičku u babiččiny smrtelné postele, hladící si její šaty, protože jí připomínají kožíšek. Dospělí čtenáři mohou tuto scénu vnímat až surrealisticky. „Realita je taková, že děti jsou bezprostřední bytosti, a proto na smrt reagují diferencovaně než dospělí.“¹¹¹ Anička dává babičce do ruky svého medvídky Jeníka, který měl ještě zelenou mašli na noze.¹¹² Darování medvídky je odkazem na pomíjivost lidského života. Ještě nedávno si spolu hráli, vázali mašle, ani

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 24.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁹ Viz obrazová příloha č. 11.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 28.

¹¹¹ Martina Špinková. [online] [Cit. 06-03-2019] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>

¹¹² ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. Praha: Cesta domů, 2014, s. 28.

je nestihli odvázat, a babička už nežije. Dále poukazuje na vstřícné Aniččino gesto, aby babička neodcházela sama a měla přítele, jenž ji doprovodí na onu věčnost. Anička neprojevuje znaky smutku, ale řeší jiné problémy. Například cítí povinnost postarat se o Amálku, když už nebude s babičkou. „*Amálka plakala, že bude teď v noci sama.*“ Anička zašeptala babičce do ucha: „*Neboj, já si ji teď vezmu na noc k sobě.*“¹¹³ Špínková nechává ožít dětskou fantazii. Anička promlouvá k mrtvé babičce a panenka projevuje jednu z lidských emocí.

Aničce je po babičce smutno. Tolik ji toho chtěla ještě říct, ale už nemůže. Anička dostane nápad, že by si s babičkou mohla popovídat, že tady možná někde je. Špínková opět nechává prostor pro dětskou představivost. Anička se nachází na posteli, chystá se usínat a do pokoje plného tmy zavolá „*...babi?*“ *Tma jí rychle zavřela oči a Anička usnula. Zdálo se jí, že zvoní telefon. Anička ho zvedla, ležel totiž u ní na peřině.*¹¹⁴ Setkání s babičkou probíhá formou snu. Anička slyší zvonit telefon ležící na peřině. *Volala babička: má se dobře a zrovna půjde na výlet. „Nemáš kabát!“ strachovala se Anička. „To nevadí, není tu zima, cáčorko,“ usmála se babička v telefonu.*¹¹⁵ Aniččino spojení s babičkou ve snu reflektuje způsob dětského vyrovnávání se se smrtí blízké osoby. Anička přistupuje k rozhovoru s babičkou spontánně. Zajímá se, co má na sobě. Neřeší, kde se babička nachází a podobně. Aniččin pokoj je zahalen do odstínů modrých barev vystihující noční čas.

Pohřeb podává Špínková jako slavnostní, společenskou a zároveň smutnou událost. *Přišlo hodně lidí, byli krásní jako v divadle. Každý nesl nějakou květinu a vypadali smutně.*¹¹⁶ Jedná se o typický pohřeb – společensky oblečení lidé s květinami. Kladným obrazem je zde množství barevných květin okolo rakve připomínající jarní rozkvetlou louku.¹¹⁷ Anička má radost z velkého počtu květin. Dokazují totiž babiččinu oblíbenost mezi přáteli a příbuznými.

Pohřební hostina je líčena pozitivněji než pohřeb. Špínková tak dětem naznačuje, že smuteční hostiny nepřivádějí člověka jen do zármutku. Hostiny mohou

¹¹³ Tamtéž, s. 28.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 32.

¹¹⁷ Viz obrazová příloha č. 12.

být pro něj také místem, kde má možnost s ostatními zavzpomínat na hezké chvíle prožité se zemřelým. Anička také vypráví o zážitcích s babičkou. Ale tajemství o příhodě s její sestrou si nechává Anička pro sebe. Špinková tak poukazuje na slušnost neprozrazovat svěřená tajemství od druhých.

O pár dní později jde Anička s tatínkem do obchodu. Cestou tam si vzpomene na sen o babičce, což ji přivede do telefonní budky. *„Počkej chvilku,“ řekla tatínkovi, když šli kolem telefonní budky... Vešla do ní, zvedla sluchátko a chvilku poslouchala, občas se na něco zeptala.*¹¹⁸ Volání Anička několikrát opakovala. Když se tatínek Aničky zeptá, s kým si volá, Anička odpovídá: *„Mluvím s babičkou,“ řekla jakoby nic. „A jak se má?“ zeptal se tatínek, také jakoby nic. „Říká, že moc dobře, má tam hodně kamarádek,“ rozzářila se Anička.*¹¹⁹ Dialogem mezi otcem a dcerou se mohou rodiče inspirovat, jak reagovat na dětské projevy při ztrátě blízké osoby. Je potřeba s dětmi hrát stejnou hru. Proniknout do jejich světa. Nechat je, ať se se smrtí vyrovnávají po svém.

Uplynula určitá doba od smrti babičky a Anička si s ní stále telefonuje. Jednoho dne odchází Anička z telefonní budky skleslá. Tatínek se ji ptá:

„Babička už se nemá dobře?“ ...

*„Má,“ řekla Anička. „Ale nemá na mě už čas. Učí se s kamarádkami francouzštinu.“*¹²⁰

Začíná Aniččino přijetí, že se babička už nevrátí. *Vzpomínala. Babička jí přece jednou řekla, že by hned šla taky do školy. A prateta Marta na pohřbu vyprávěla, jak se babička ráda učila...*¹²¹ Anička si při procházce pod zbarvenými stromy vzpomněla na babiččina slova:

„Listy jsou celý rok na stromech zelené, ale když umírají a padají, tak se vyparadí jak na bál.“ Metaforická věta vypovídá o smrti coby krásné události. Babička Anna byla taky vystrojená „jak na bál“. Zmíněnou výpověď pravděpodobně Špinková předesílá svou tezi o agónii, neboť v rozhovoru s Renatou Kalenskou o umírání říká: *„[...] je to takový něžný a zároveň slavnostní [...]“ „[...] a myslím, že proto stojí za to, u toho být,*

¹¹⁸ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 36.

¹²⁰ Tamtéž, s. 38.

¹²¹ Tamtéž, s. 38.

*protože člověk se náh přestane bát, protože vidí, že vlastně ten člověk fakt odešel, ale zároveň zůstal [...]*¹²²

Kniha má radostný konec. Tatínek přichází s hypotézou, že babičku zřejmě učí francouzštinu nedávno zesnulá babička od chlapce Františka, s nímž si Anička prohlížela na pohřbu fotky.

„A byla to hodná učitelka?“ zeptala se starostlivě Anička.

„Moc hodná a veselá.“ Řekl tatínek.

„Tak to se babička má,“ rozveselila se Anička a šla to honem povědět Amálce. Pak se spolu dívaly do tmy ven a říkaly si, jak je to zvláštní, že je člověku hezky, když tomu druhému je taky hezky. I když je někde hodně daleko.¹²³ Uvedenými slovy končí vyprávění Anny a Aničky. Věty uzavírající děj knihy dětem sdělují, že se ze ztráty blízkého mohou radovat, a nejen smutnit, protože je někde, kde se má „hezky“.

Anička představuje hlavní postavu příběhu. Je jedinou postavou vyskytující se v každém výstupu daného díla. Rovněž je Anička zachycena na každé kresbě, vyjma dvou obrázků. Sledujeme Aniččin život od narození až po její dětská školní léta. Čím více Anička roste, tím více babička stárne. Anička je malé hodné děvčátko, které babičce pomáhá, rádo poslouchá babiččina vyprávění a moudra. Když se babičce zhoršil zdravotní stav a zůstala na lůžku, Aniččina přítomnost vnášela do babiččina života světlé okamžiky. Babiččinu smrt přijímá Anička statečně, nehystericky, spíš vyrovnaně. Zároveň získává pocit zodpovědnosti za panenku Amálku, kterou babičce půjčila. S babičkou se sice v polovině vyprávění rozloučíme, ale Anička s ní neustále navazuje kontakt prostřednictvím telefonu. Pro Aničku stále existuje. Postava Aničky představuje pro dětského recipienta také výchovný vzor. Anička pomáhá babičce na zahradě, chová se k ní zdvořile a s úctou.

Aniččina postava má čtenářům demonstrovat způsob, jakým by se mělo přistupovat k smrti blízkých osob. Poučení z Aniččina přístupu k ztrátě babičky by si měli vzít především dospělí čtenáři, protože podle Špinkové se dospělí vyrovnávají

¹²² Martina Špinková. [online] [Cit. 06-03-2019] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>.

¹²³ ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. Praha: Cesta domů, 2014, s. 40.

se smrtí hůře, jelikož nežijí přítomností jako děti, ale minulostí a budoucností.¹²⁴ „[...] *Když nám umře partner, tak nám s ním umře celý život, který jsme s ním chtěli žít [...]*“ „[...] *některými věcmi ty děti těm rodičům, nebo té rodině, vlastně pomohou [...]*“¹²⁵

Postava babičky oplývá moudrostí a laskavostí. Autorka babičce nepřipisuje žádná onemocnění. Je ztělesněním přirozeného procesu stárnutí. Z aktivní babičky pracující na zahradě se stává stařenka na vozíčku a později na lůžku, potřebující veškerou péči. Ze své nemohoucnosti nepropadá zoufalství, k čemuž ji dopomáhá Aniččina přítomnost.

Postavy Aniččiných rodičů se v příběhu vyskytují nejméně. Jsou jakýmsi dějovým doprovodem. Maminka vystupuje jen zřídkakdy. Pouze na začátku, pak při opečování babičky, a nakonec u zemřelé babičky a na pohřbu. Dále se postava maminky nevyskytuje. V jediném výroku Aniččiny maminky lze vysledovat výchovný princip: „*Když byl tatínek malý kluk, tak se o něj babička starala. Tak teď zas pomáháme my babičce, to je docela spravedlivé, ne?*“¹²⁶ Zato tatínek vede s Aničkou dialogy o babičce. Hraje s ní hru na telefonování si s babičkou. Tatínek Aniččiny výplody fantazie ukončuje úsudkem, že babička potkala hodnou učitelku francouzštiny, která učí ji a její kamarádky, což činí babičku šťastnou a spokojenou. Amálka tatínkovu verzi radostně přijímá. Postava tatínka je příkladným vzorem pro dospělé čtenáře, jak s dětmi komunikovat a pracovat, potká-li je smrt v rodině.

Zvláštní postavou je panenka Amálka, již autorka částečně antropomorfizuje. Amálka sice přímo nepromlouvá, ale projevuje pláč a Anička s ní konverzuje. Stává se Aniččinou věrnou přítelkyní.

Martina Špínková ojedinělým způsobem ztvárňuje nový začínající život (Anička) paralelně s životem chýlícím se ke konci (Anna). Prostým a výstižným vyprávěním s pestrým obrazovým doprovodem zavádí malé i velké čtenáře do tajemství

¹²⁴ Martina Špínková. [online] [Cit. 06-03-2019] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>

¹²⁵ Martina Špínková. [online] [Cit. 06-03-2019] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>

¹²⁶ ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. Praha: Cesta domů, 2014, s. 22.

života a umírání. Smrt v knize Martiny Špínkové není ničím neobvyklým, nýbrž je pojímána jako přirozený jev patřící do lidského života, bez níž by nebyl celistvý. „[...] *Bez smrti je to jako, když čtete dětem pohádku a nedočtete jim konec. [...]*“¹²⁷ říká Martina Špínková.

Špínková svou knihou *Anna a Anička* nabízí dospělým čtenářům možnosti, jak s dětmi komunikovat a pracovat, přijdou-li o blízkou osobu. Zároveň autorčino dílo pomáhá dospělým příjemcům zbavit se strachu mluvit o smrti a ukazuje jim cestu, jak se vyrovnat s úmrtím rodinného příslušníka. Dětským recipientům autorčina kniha sděluje, že umírání, pohřeb a smrt nejsou netradiční a traumatizující záležitosti, ba naopak patří k běžné součásti života.

Jestliže se dítě bude od počátku vychovávat k tomu, aby smrt v jakékoliv podobě byla přijímána jako triviální událost, k čemuž vhodně poslouží kniha *Anna a Anička*, nebude pro něj odchod blízkých natolik traumatizující.

¹²⁷Martina Špínková. [online] [Cit. 06-03-2019] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>

5. DANIEL RUŠAR

Daniel Rušar, narozený v roce 1975, pochází z Valašského Meziříčí. Vystudoval anglický jazyk na Univerzitě Pardubice. Pět let pobýval v rakouském Hainburgu an der Donau. Pracuje jako lektor sociálních dovedností – osobnostního rozvoje.¹²⁸ Rušarova profese pomáhá zaměstnancům různých firem nacházet řešení, jak se vypořádat s konflikty, jak komunikovat, vést tým či vyjednávat. Provozuje také individuální sezení (koučink) s jednotlivci. Rušar učí své klienty zvládat stres pomocí takzvané Wim Hofovy metody.¹²⁹ Tato technika je nazvána podle Nizozemce Wima Hofa, držitele dvaceti šesti světových rekordů. Metoda funguje na základě určitého dechového cvičení, jehož prostřednictvím umožní člověku ovládat autonomní systémy těla a pomůže mu čelit nemocem.¹³⁰ V současné době Daniel Rušar žije a pracuje v Bratislavě.¹³¹

Poslání Rušarovy profese se odráží v jeho dílech. Rušar tvoří knihy, které učí pracovat děti s emocemi nebo jim pomáhají splnit nároky společnosti.¹³² V roce 2006 je publikován soubor sedmi povídek *Frisbee*, kde prostřednictvím metafor zobrazuje partnerské a rodičovské vztahy.¹³³ Novela *Jaro kříplů* byla oceněna jako nejkrásnější kniha pro mládež a děti v roce 2011. *Jaro Kříplů* vypráví příběh o skupince tělesně postižených dětí rehabilitujících se v lázních Velké Losiny. V roce 2016 vydává nakladatelství Paseka knihu *Vlk a tma*, která má dětem pomoci překonat strach ze tmy.¹³⁴ V témže roce vychází *Kamzíkův velký skok*. V blízké době bude vycházet další Rušarova kniha *Strakáč a Tioni* pojednávající o přátelství a smíchu, jenž se stává nástrojem k získání síly v těžké situaci.¹³⁵

¹²⁸ MACÁKOVÁ, Siwek, Martina. Rušar, Daniel. Vlk a tma. *iLiteratura.cz* 2017 [online] [Cit. 12-03-2019] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37667/rusar-daniel-vlk-a-tma>.

¹²⁹ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3. 2019

¹³⁰ Wim Hofova metoda a zdraví. *Rehabilitace.info* 2018 [online] [Cit. 12-03-2019] Dostupné z: <https://www.rehabilitace.info/zdravotni/wim-hofova-metoda-a-zdravi-nikdy-neonemocnite/>

¹³¹ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3. 2019

¹³² MACÁKOVÁ, Siwek, Martina. Rušar, Daniel. Vlk a tma. *iLiteratura.cz* 2017 [online] [Cit. 12-03-2019] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37667/rusar-daniel-vlk-a-tma>.

¹³³ Daniel Rušar. *Knihy abz.cz* [online] [Cit. 12-03-2019] Dostupné z: https://knihy.abz.cz/prodej/frisbee#a_popis.

¹³⁴ MACÁKOVÁ, Siwek, Martina. Rušar, Daniel. Vlk a tma. *iLiteratura.cz* 2017 [online] [Cit. 12-03-2019] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37667/rusar-daniel-vlk-a-tma>.

¹³⁵ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3.2019.

5.1 KAMZÍKŮV VELKÝ SKOK

Obrázkovou knihu *Kamzíkův velký skok*¹³⁶ vydalo pražské nakladatelství Portál v roce 2016. Dílo je dedikováno autorovu synovi Eliášovi. Příběh knihy *Kamzíkův velký skok* pojednává o životě kamzíků, jež Rušar antropomorfizuje. Dva bratři si spolu neustále hrají a dovádí. Jeden bez druhého si nedokáží představit existovat. Kamzíčata mají pouze maminku. O otci zde zmínka není. Jednoho dne přijde kamzík o svého staršího bratra. Mladý kamzík se pokouší s jeho smrtí vyrovnat.

V následujícím textu si podrobně představíme jednotlivé scény. Na začátku příběhu poznáváme kamzičí bratry. Kamzíci si hrají na honěnou, závodí ze svahu, skáčou nebo vedou mezi sebou souboje. První kresba zaznamenává bratry oděné v hnědé srsti s malými bílými skvrnami na břicho a na hlavě pobíhající ve sněhu.¹³⁷ Ilustrátor záměrně vyobrazuje každý roh odlišnou barvou. Starší kamzík má jeden z rohů červený a mladší má modrý. Čtenář tak snáze rozpozná kamzičí bratry.

Sotva se čtenáři seznámí s kamzíčaty, dochází k útoku vlků a k usmrcení jednoho z bratrů. Nadějně vyhlídky na šťastnou budoucnost jsou zmařeny. *Ale nestalo se tak.*¹³⁸ Úvodní věta z druhého výstupu reaguje na představy kamzíků, kteří věřili, že *skotačení a radost budou navěky.*¹³⁹ Kamzice zaslechne hvízdnutí, upozornění svého stáda. Hluboký sníh jí však zabraňuje v zahrnutí kamzíčat do bezpečí. Vlci jsou zobrazeni černou a modrou barvou. Tmavé kolority a žlutě svítící oči vlků naznačují dravost šelem.¹⁴⁰

„*Šelma se blížila...*“ v uvedené scéně zachycuje obraz kontury hlav divokých šelem s krvelačnými pohledy směřující ke kamzíkovi. Celá kresba je zahalena v tmavě modré až černé barvě signalizující strach.¹⁴¹

¹³⁶ Viz obrazová příloha č. 13.

¹³⁷ Viz obrazová příloha č. 14.

¹³⁸ RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Praha: Portál, 2016.

¹³⁹ RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Praha: Portál, 2016.

¹⁴⁰ Viz obrazová příloha č. 15.

¹⁴¹ Viz obrazová příloha č. 16.

Mladší kamzík spatřuje svého bratra mrtvého. Vypravěč oznamuje kamzíkovo úmrtí následující větou: *Jeho tělo leželo opodál na skalní ploše.*¹⁴² V dalším výjevu se mladší kamzík ptá maminky:

„*Co se mu stalo?*“ Kamzík si nepřipouští možnost, že by bratr mohl být mrtev.

„*Zemřel,*“ *odpověděla kamzice.* Kamzice otevřeně a bez obalu oznamuje malému kamzíkovi smrt jeho bratra. Pouze dodává: „*Přestalo mu bít srdce.*“¹⁴³ Scénu doprovází kamzíkův nevěřící obličej s hrůzou v očích. Na druhé straně je hlava zemřelého kamzíka jakoby v podobě modré siluety. Obličej nemá žádný výraz. Působí bezduše. V prostoru pobíhají čtyři kamzičí obrysy vyplněné modrou, narůžovělou a oranžovou barvou. Poslední kontura kamzíka není úplná.¹⁴⁴ Ilustrace mohou znázorňovat odchod duše staršího kamzíka nebo prchavé vzpomínky mladšího kamzíka na chvíle strávené s bratrem.

Další výjev zachycuje maminku s mladším kamzíkem ronícím slzy. V pozadí lze opět vidět bleděmodrou kamzíkovou siluetu. Kamzík se ptá:

„*Můžu mu pomoci?*“ *Kamzice zavrtěla hlavou.*¹⁴⁵ Kamziče stále nepřijalo bratrovu smrt. Věří v jeho záchranu. Zjištění, že staršímu bratru již není pomoci, dovede kamzíka k slzám: *V slzách, které malý kamzík ronil, se rozmácel jeho šťastný svět.*¹⁴⁶ Uvedená věta v metaforické podobě vysvětluje, že dosavadní kamzíkův život plný štěstí se žene do záhuby.

Kresba v sedmé scéně zobrazuje bezvládné tělo staršího kamzíka, nad nímž se sklání mladší bratr s maminkou.

„*Obejmu tě,*“ *řekla mu maminka.* *Kamzík přikývl a pevně se k ní přitiskl, stejně jako k bráškovu, když zdolávali složité skalní překážky.*¹⁴⁷ Kamzík smrtí staršího bratra ztrácí nejen sourozence, ale také ochránce, v němž měl oporu a jistotu. S ním překonával *složité skalní překážky*, čímž můžeme rozumět překonávání těžkých životních překážek. Nyní nachází útočiště u své matky.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Viz obrazová příloha č. 17.

¹⁴⁵ RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Praha: Portál, 2016.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

Pak následují dvě scény lehce připomínající pohřební atmosféru. Matka říká: *Ted' na něj spolu můžeme chvíli myslet,* "... Tiše se s kamzíkem loučí a pak řekne: *„Jsem vděčná, že jsem tě mohla poznat. Děkuji ti za to.“*¹⁴⁸ Poděkování kamzice zní hrdinsky a vyrovnaně. Málokterá matka by nad zemřelým dítětem dokázala vyslovit její věty. Autor zmíněnou výpovědí poukazuje na důležitost smířit se s odchodem zemřelého a být vděčni za prožité společné chvíle. Malý kamzík na matčinu řeč reaguje otázkou:

*„To je všechno, co pro něj můžu udělat?“*¹⁴⁹ Kamzíkova potřeba udělat něco pro bratříčka vypovídá o jeho dosavadní nevyrovnanosti s bratrovým odchodem. Snad doufá v nějakou naději, že dokáže sourozenci pomoci, ovšem kamzík netuší, jakým způsobem.

Nastal čas opustit tragické místo a s kamzíkem se rozloučit. Musejí doběhnout svou tlupu. Malý kamzík však nechce od brášky odejít. Maminka radí kamzíkovi, jak může s bratříčkem navazovat neustálý kontakt.

„Já ho ale nechci opustit,“ namítl kamzík.

„Můžeš mít bratříčka stále u sebe,“ odpověděla maminka.

„Jak?“

„Sama si s ním budu často povídat,“ řekla maminka.

*„Půjďme,“ řekl po chvíli a dodal: „On nás doběhne.“*¹⁵⁰ Kamzík nahrne kamení k tělu a odchází.

Putovali dál po stezce, stoupali po hřebeni, přes skalní žebra a příkré srázy.

„Dejte si oba pozor, sype se tu kamení.“

Kamzíče se trochu usmálo.

Následující textová ukázka zobrazuje fantazii malého kamzíka. Maminčina slova si vzal k srdci a v myšlenkách je s bratrem spojen. V kamzíkových představách jde starší bratříček po stezce společně s nimi. Dokonce slyší hlas zemřelého kamzíka, upozorňující je na možný sesuv kamení. Jedná se však o čistou imaginaci. Kamzík si pouze domýšlí, co by jim bratr řekl. Daný úryvek nemusí vyjadřovat pouze kamzíkovy představy. Můžeme scénu pojmout jako memoárovou, kdy se mamince a synovi vybavují společné chvíle s kamzíkem a místa, která měl rád.

¹⁴⁸ RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Praha: Portál, 2016.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

Na cestě, neznámo kam, malý kamzík stále vede hovory se zesnulým bratříčkem, respektive přemítají se mu v paměti vzpomínky na bratříčka. Přijímá jeho rady, aby se na skalnaté stezce neporanil.

„Drž kopytka na hraně, bráško!“ řeklo.¹⁵¹

Kamzice najednou ze stezky odbočila. Došli k převisu a k široké propasti.

„Tady jste to oba měli rádi, vid’?“¹⁵²

Kamzice na matčinu otázku přikyvuje. Vzpomíná, jak s bratrem prováděli akrobatické skoky ze skály. Je to místo, jež mu navždy bude připomínat bratříčka.

Kamzík by rád bratra nějak potěšil. To dokazuje, že dosud nepochopil, co znamená zemřít. Nebo nepřijal bratrovu smrt. Maminka synovi radí, aby se usmíval a radoval se.

„A když se budu radovat, tak mu to pomůže?“

„Jemu ne, ale tobě ano.“

Kamzík je odpovědí zmatený.

„Jak?“

„Nebudeš sám,“ vysvětlila maminka. „Budeš s ním.“¹⁵³

Maminka se pokouší synovi vysvětlit, že jedině radostí v srdci lze dosáhnout vnitřního smíření a vyprostit se tak ze smutku.

„Kdy ještě budu s ním?“

„Když uděláš něco, na co bys mohl být pyšný?“¹⁵⁴

Dialog doprovází kresba s kamzicí a jejím synem na skále, jež Pa'lo znázorňuje černou barvou podtrhávající obavy kamzíka seskočit z ní dolů.¹⁵⁵ Ještě nikdy z ní totiž sám neskákal.

Kamzice se odráží a dopadá na druhou stranu propasti. Kamzík se navzdory obavám odhodlal a rokli také přeskočí.

Po překonání strachu z kamzíka vyzařuje radost. Dál pokračují po stezce. *...přebíhal maminku a někdy se zastavil, aby otiskl do sněhu druhé stopy kopytek. Aby*

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. Praha: Portál, 2016.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Viz obrazová příloha č. 18.

viděl, že je pořád s bráškou.¹⁵⁶ Kamzík si nadále udržuje vzpomínky na bratra ve své paměti. Dosud touží pociťovat jeho přítomnost. Ilustrace zachycuje skotačícího kamzíka se starším bratrem v podobě žluté siluety, kterou čtenáři mohou vnímat jako duši zemřelého.

Závěrečný obraz zaznamenává shledání s tlupou kamzíků.

„Občas budu ale smutnit,“ řeklo kamziče mamince.

„Já taky,“ souhlasila maminka a přitiskla k němu hřbet. „Oba si spolu budeme někdy stýskat.“¹⁵⁷

Ilustrace Luboslava Paľa¹⁵⁸ dodávají knize na umělecké kvalitě. Díky jeho expresivním a promyšleným kresbám si dětský recipient neznalý písma dokáže příběh vydedukovat, nebo vymyslet svůj vlastní.

Knihy obsahuje třicet sedm neočíslovaných stran. Vyprávěčské pásmo je podáno spisovnou češtinou v er-formě. Taktéž přímá řeč kamzíků je napsána spisovným jazykem. Stylisticky je text přizpůsoben dětským recipientům. V textu jsou skryté metafory. Dějová výstavba díla postupuje chronologicky. Obrazová složka mírně převažuje nad textovou, avšak děj negraduje, naopak jej smyslně doplňuje. Titul je metaforický. Vyjadřuje kamzíkovo přeskočení propasti strachu do nového života, v němž je smířen se smrtí staršího bratra.

Postavy kamzíků autor nepojmenovává. Kamzice představuje moudrou matku, milující své děti. Přirozeně truchlí, když přijde o svého syna. Mladšímu kamzíkovi podává rady pomáhající mu překonat smutek ze smrti staršího bratra.

Mladší kamzík těžce nese bratrův odchod. Na rozhovorech mezi matkou a synem je znatelné kamzíkovo nepochopení smrti. Ptá se maminky, jak mu může pomoci, jak ho rozveselit, co pro něj může udělat. Nakonec kamzík ztrátu sourozence přijímá. Oba si však někdy postesknou. Zesnulý kamzík je s nimi v jejich myšlenkách.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Luboslav Paľo (1968). Vystudoval obor výtvarná výchova na Univerzitě Pavla Jozefa Šafárika v Prešově. Poté absolvoval na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě, kde od roku 2003 působí jako asistent. Paľova ilustrační tvorba je známá na mnoha evropských místech. Paľovy ilustrace dominují výraznou barevností a jemným vyobrazením postav.

Starší kamzík byl před svou smrtí vždy tím silnějším a odvážnějším než mladší bratr. Zastával roli učitele a ochránce.

Proč si autor zvolil zrovna kamzíka? Kamzík představuje silné zvíře. Je zvyklé na drsnou přírodu, zdolává skaliska, ale přijetí smrti staršího bratra mu činí potíže. Kamzíkovou slabostí autor čtenářům předesílá, že lidská slabost je přirozeným jevem. Dalším podnětem pro vybrání kamzíka byly návštěvy Alp se synem Eliášem, kde pozorovali pobíhat kamzíky na horách.¹⁵⁹

Daniel Rušar se k napsání díla inspiroval metodou francouzských lékařů onkologického oddělení, o níž se dozvěděl na jednom z workshopů zaměřený na náročné komunikační situace. Metoda slouží k oznamování nepříjemných událostí. Postup jednotlivých fází metody:

1. Říct informaci jasně a stručně.
2. Přijmout zodpovědnost, že já tu informaci sděluji.
3. Vyjádřit emoce. Jak se mě to týká.
4. Vyjádřit pozitivní možnosti. Co se dá vše udělat v dané situaci.
5. Vyjádřit naději do budoucnosti. Ujistění se, že to bude dobré.¹⁶⁰

Uvedené fáze techniky jsou aplikované v knize *Kamzíkův velký skok*. Uvedme si, jakou formou se etapy v díle uplatňují.

První fáze je vyjádřena v řeči kamzice. Jasně a stručně oznamuje kamzíčeti smrt. „Zemřel,“ ... „Přestalo mu bít srdce.“

Druhá fáze představuje přijetí kamzice, že synovi sděluje smrt jeho bratra. „Je mi to líto,“ řekla maminka a plakala.

Třetí etapa je znázorněna v objetí kamzice svého syna. „Obejmu tě,“ řekla mu maminka. Kamzice dává synovi najevo svou lítost.

Do třetí etapy můžeme také zahrnout tento projev kamzice: „Jsem vděčná, že jsem tě mohla poznat. Děkuji ti za to.“

Čtvrtá fáze se uplatňuje v návrhu kamzice. Radí kamzíčeti, aby se radovalo a usmívalo.

¹⁵⁹ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3.2019.

¹⁶⁰ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3.2019.

Doporučuje mu, aby udělal „...něco, na co by mohl být pyšný.“ Avšak přesně nedefinuje, co má kamzíček učinit. Rozhodnutí nechává na synovi.

Poslední fázi zobrazuje kamzíčkovo přeskočení propasti, z něhož měl vždy strach.

Na *Kamzíkův velký skok* nelze nahlížet pouze jako na obrázkovou knihu s obyčejným pohádkovým příběhem. Dílo Daniela Rušara totiž obsahuje příběh s naučným podtextem. Jedná se o návod či metodickou příručku, jak dítěti oznámit smrt blízké osoby, a jak s ním komunikovat. Dospělí čtenáři by si měli vzít příklad z kamzíčka, která se nestrání prožívat se synem bolest. Dle Rušara dítě v těžkých chvílích vyžaduje přítomnost, nikoliv pouze slova. Totéž potřebují dospělí, ačkoliv jsou přesvědčení, že kritické okamžiky vyřeší pouhým mluvením.¹⁶¹

Zároveň je dílo alegorií. V kamzíčích bratrech se zrcadlí Daniel Rušar a jeho o rok starší bratr, o něhož v pěti letech přišel. Rodiče s ním o smrti nemluvili, ani mu nešel na pohřeb. Podle Rušara by se s dětmi mělo hovořit nejen o smrti, ale o jakýchkoliv problémech. Pokládat dětem více otázek, aby nad danou problematikou dovedly přemýšlet a dokázaly ji jistým způsobem uchopit.¹⁶²

Hlavním smyslem díla je tedy ukázat dospělým čtenářům cestu, jak komunikovat s dětmi o smrti a pomoci dítěti pochopit smrt člověka. Příběh knihy rodičům sděluje, aby svým dětem byli v těžkých a smutných chvílích nablízku a společně s nimi sdíleli jejich pocity.

¹⁶¹ Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3.2019.

¹⁶² HEBERTOVIČ, Viera. *Pravda*. 2017 [online] [Cit. 14-03-2019]. Dostupné z: <https://zena.pravda.sk/rodina/clanok/418465-ako-hovorit-s-detmi-o-smrti-ci-strachu-jednoducho-pravdivo-a-otvorene/>

6. PETRA SOUKUPOVÁ

Česká spisovatelka Petra Soukupová se narodila v roce 1982. Vystudovala scenáristiku a dramaturgii na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze. Od roku 2011 pracuje jako dramaturgyně na seriálu *Ulice*. Scenáristicky se podílela na sitcomu *Comeback* a seriálu *Cosmo*. Dosud vyšlo pět spisovatelčiných knih pro dospělé: *K moři*, *Zmizet*, *Marta v roce vetřelce*, *Pod sněhem* a *Nejlepší pro všechny*. Pro dětské čtenáře vyšly dvě autorčiny knihy: *Bertík a Čmouchadlo* a *Kdo zabil Snížka?* Od roku 2009 pravidelně přispívá do tematických povídkových antologií nakladatelství *Listen*. Petra Soukupová vytvořila předlohu a scénář k filmu *Na krátko* v režii Jakuba Šmída, který měl premiéru minulý rok na jaře. V současné době autorka žije a pracuje v Praze.

Spisovatelka získala několik cen. Například za prózu *K moři* obdržela Cenu Jiřího Ortena. Triptych povídek *Zmizet* byl nominován na cenu Josefa Škvoreckého a v roce 2010 získal v Magnesia Litera titul Kniha roku.

Literární díla Petry Soukupové mají úspěch také v zahraničí. Vyšla ve Slovinsku, Polsku, Itálii, Bulharsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině a v Maďarsku.

Ačkoliv Soukupová vydala převážně knihy pro dospělé, rovněž se dovede vhodně přizpůsobit dětským recipientům, což dokazují výše zmíněná díla pro děti. Autorka dokonale rozumí dětské řeči a myšlení. „*Dítě není jiný živočišný druh. Je to malý člověk se stejně velkými smutky a radostmi, jaké mají dospělí. Jenom jazyk je jiný, a ten jsme zapomněli,*“¹⁶³ říká Petra Soukupová.

¹⁶³ Petra Soukupová. [online] [Cit. 20-03-2019]. Převzato z: <http://www.petra-soukupova.cz/index-2.html>

6.1 Kdo zabil Snížka?

Prózu s detektivní zápletkou *Kdo zabil Snížka?*¹⁶⁴ vydalo nakladatelství Host v roce 2017. O rok později byla kniha nominována v kategorii Litera za knihu pro děti a mládež v soutěži Magnesia Litera. Knihy *Kdo zabil Snížka?* a *Nejlepší pro všechny* (2017) spolu těsně souvisejí. Oba děje se odehrávají v tomtéž čase a na stejném místě. Některé postavy z prózy *Kdo zabil Snížka* se objevují v již zmíněném nejnovějším díle spisovatelky. Propojenost příběhů je autorčiným záměrem. Střídavě pracovala na každém z nich.¹⁶⁵

Děj je rozdělen do dvou částí: Sníh a Vyšetřování. První oddíl zahajuje krátká retrospektivní pasáž. Vypravěčka Martina, žákyně čtvrté třídy, vzpomíná na koupi prvního psa Āapky. Nyní by ráda dostala nového, svého vlastního psa. Āapka je malá, stará a není s ní legrace. Rodiče Martině psa zprvu nechtějí dovolit, protože starost o něj obnáší velkou zodpovědnost. Nakonec nejsou proti.

Āapka v lednu umírá. Martina předpokládá, že by ji rodiče mohli koupit psa dříve než v březnu k narozeninám. Po několika dnech od smrti Āapky si jde Martina vybírat psa k hajnému. Na první pohled Martinu okouzlí malé bílé štěně, jež pojmenuje Snížek. Později vyjdou najevo Snížkovy slabé a stinné stránky. Je neukázněný a hluchý.

Snížek neustále způsobuje problémy. Sousedovi Královi roztrhal slepice, pokousal jednoho chlapce z vesnice, často utíká z domu a vrčí a štěká na Martininy dvojčata teprve v batolecím věku. Maminka ztrácí trpělivost a vyhrožuje, že Snížka nechají utratit. Martina na protest uteče se psem z domu. Tatínek oba dva nalézá v lese a přivádí domů. Faňa, kamarád Martiny navrhne, aby Sníh bydlel u nich doma. Paní Musilová, Faňova matka, projevuje k Sněhovi sympatie. Později souhlasí s ponecháním si Snížka. Jednoho dne však Sníh uteče a vrací se s poraněným okem. Viktor, nedávno přistěhovaný kluk z Prahy bydlící u své babičky navrhne, že Snížka odvede k veterináři. Cestou však pes pokouše místního chlapce. Později Viktor přiznává svou vinu. Když odváděl Snížka z veterinární kliniky, úmyslně procházel okolo chlapců z učiliště. Viktor

¹⁶⁴ Viz obrazová příloha č. 19.

¹⁶⁵ KLÍMOVÁ, Kamila. Soukupová Petra. Nejlepší pro všechny. *iLiteratura* [online] [Cit. 20-03.2019] 2018 Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/39403/soukupova-petra-nejlepsi-pro-vsechny>

je chtěl postrašit rozzuřeným Snížkem za jejich posměšky a urážky. Jenomže se mu Sníh vytrhnul z obojku a mladého Zelenku pokousal. Naštěstí zranění nebylo vážné.

Snížek zůstal na jedno oko slepý. Uplynul téměř rok od koupi Snížka. Stále utíká, občas zakousne nějaké menší zvíře a dosud nedovede provést žádný povel, kromě „dej pac.“ Martina však na něj nedá dopustit.

Sedmého ledna nalézá Martina s kamarády Faňou a Bohoušem Snížka mrtvého v příkopu u cesty. Vše nasvědčuje k tomu, že psa srazilo auto. Martina s rodiči Snížka pohrbí a spolu s Faňou se pouští do vyšetřování. Je totiž přesvědčená, že Snížka někdo úmyslně zabil. Podezřívá každého, komu Snížek jakkoliv uškodil. Martina postupně vyřazuje podezřelé osoby. S Faňou a jeho mladším bratrem Kájou prohledávají auta možných pachatelů. Dokonce se Martina odhodlá vplížit do domu souseda Krále. Plán Martině nevychází. Naštěstí v Králově stodole nečekaně potkává Viktora. Přišel ji pomoci v pátrání. Jelikož se jim nedaří Krále odlákat z domu, Viktora navrhnou vypustit mu ovce z ohrady. Viktor se tak stává součástí vyšetřovacího týmu. Všichni tři pokračují v hledání stop. Společně se vydají do Zelenkovy chaty, ale ani tam nic nenaleznou. Ke konci příběhu Martina nachází zbytky Snížkovy srsti na nárazníku auta od paní Seidlové. Děti začnou Seidlovu sledovat, aby získaly důkazy a mohly ji obvinít. Během špehování u domu Seidlových pátrací tým vyslechne hádku manželů. Dozvedí se o nevěře pana Seidla, jenž má poměr s Viktorovou matkou. Martina cítí z Viktorovy strany zradu. Nechce si nechat vymluvit, že Viktor nic netušil. Stejně tak prožívá Martina nenávist k Faňovi, který o podvádění pana Seidla věděl. Druhý den ráno potkává Martina na cestě do školy paní Seidlovou. Vysvětlí Martině, jak k srážce se psem došlo a projeví lítost. Martina ji odpouští. S Faňou a Viktorem se Martina usmíří a vše je jako dřív.

Příběh postupuje chronologicky, vyjma stručné retrospektivní pasáže hned v úvodu. Název knihy odkazuje k postavě Snížka a k vyšetřování jeho smrti, proto se jedná o titul protagonistický a dějový. Vyprávění je v ich-formě z pohledu hlavní hrdinky Martiny Vávrové. Autorka používá hovorovou češtinu. Ačkoliv je kniha určena pro dětské čtenáře od devíti let, Soukupová se neobává do textu umístit také vulgarismy: *hajzl*, *hovado*. Zmíněná slova pocházejí z úst dospělých. Martina například

vysloví v afektové situaci „sklapni“ na malého Káju. Autorka však prostřednictvím hrdinky vysvětluje, že takovýto slovníkem není vhodné hovořit.

„[...]*Ja teprve pak mi dojde, že takhle bych před dospělými s jinými dětma mluvit neměla.*“¹⁶⁶

Časové pásmo příběhu je v rozsahu jednoho roku. Vyprávění začíná předvánoční dobou. Spisovatelka lehce zmíní letní období, a opět čtenáře zavádí do zimní doby. Neustále se pohybujeme v zasněžené krajině, což dokazují ilustrace Terezy Ščerbové.¹⁶⁷ Ščerbová propojuje tmavé modré kolority s bílými, které prokládá kontrastní žlutou barvou.¹⁶⁸ Místy se objevují obrysové kresby postav nebo zvířat.¹⁶⁹ Kresby výstižně zachycují krajinu zahalenou sněhem a sychravé počasí.

Děj se odehrává ve vesnickém prostředí. Protagonistka s přáteli většinu času tráví venku. Díky dětem poznáváme venkovskou atmosféru a domácnosti vybraných postav během vyšetřování. Vesnická nálada a dětská dobrodružství dané prózy připomínají knihu Astrid Lindgrenové *Děti z Bullerbynu*. Titul Lindgrenové Soukupová přímo zmiňuje v textu díla:

„*já jsem v druhé třídě milovala knížku Děti z Bullerbynu a tam má kluk psa, ...*“

Hlavní postavu ztvárňuje Martina Vávrová. Dívka má, vzhledem k časové přímce děje, přibližně devět až deset let. Máta, jak ji někdy rodiče a přátelé říkají, je svérázná a odvážná děvče. Přáteli se pouze s chlapci. Místní holky jsou podle ní hloupé, bezcharakterní. Celou dobu Martina o něco usiluje. Zprvu se pokouší prosadit své přání získat vlastního psa. Pak za Snížka bojuje, aby jej neutratili, a neustále obhajuje jeho nemístné chování. Po Snížkově smrti vynakládá veškerou energii a čas k odhalení vraha. Dívka vede s rodiči časté spory díky vzájemným názorovým neshodám. Do konfliktu se dostává i s přáteli. Se všemi však nakonec uzavírá příměří. Také Martina odpouští každému, kdo ji jakkoliv ublížil. Martina projevuje v procesu vyšetřování odvalu a neobává se přesáhnout hranice zákona. Samotná večer podniká výpravu ke Královi. Sleduje podezřelé, neostýchá se vkrádat do jejich domovů

¹⁶⁶ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?* Brno: Host, 2017. s. 80.

¹⁶⁷ Tereza Ščerbová (1982). Pravidelně ilustruje literární časopis Host. Spolupracuje s nakladatelstvím Host a Argo. Věnuje se převážně ilustraci, volné tvorbě a autorským projektům.

¹⁶⁸ Viz obrazová příloha č. 20.

¹⁶⁹ Viz obrazová příloha č. 21.

a vstupovat na pozemky. Máťa pochází ze skromné a nemajetné rodiny. Nevlastní počítač, televizi a mobilní telefon má pouze otec kvůli zaměstnání. Proto si dobře rozumí s Faňou.

Faňa, nejlepší kamarád Martiny, vyrůstá v rodině neuznávající techniku, ačkoliv by si mohli drahou elektroniku dovolit. Počítač nepovažují pro děti za důležitý a vhodný stroj. Jeden počítač sice vlastní, ale využívají ho pouze pro pracovní účely. Faňova rodina uznává zdravý způsob života. Všichni jsou vegetariáni a matka dokonce veganka. František má mladšího bratra Káju, kterého většinou nechtějí brát na dobrodružné akce, protože by jim byl přítěží. Občas se k nim připojí lehce mentální chlapec Bohouš.

Kontrastní postavu k Martině a Frantovi tvoří pražský hoch Viktor. Nedávno se přistěhoval do vesnice k babičce. Viktor je z velkoměsta zvyklý na odlišné životní podmínky. Odmítá společnost místních dětí a chová se samotářsky. V srdci ukrývá ránu z rozpadlého manželství svých rodičů. Oproti ostatním vlastní všelijaké elektronické přístroje. Na Vánoce dostane nové kolo, o kterém Martina může pouze snít. Máťa s Faňou zastávají k Viktorovi negativní postoj. Považují ho za namyšleného floutka. Martinu rozzlobí, když Viktor provede se Snížkem nekalou věc. Později Viktora přijímají a pokládají ho za přítele.

Snížek představuje jednoho z nejhorších psů. Neposlouchá, nedovede si osvojit žádné povely, neustále utíká z domu, chová se agresivně a způsobuje jednu nepříjemnost za druhou. Příčinou Snížkových nedostatků je především hluchota a snad jeho psí charakter. Všichni lidé z vesnice Snížka nesnášejí a nejraději by ho nechali utratit. Pro Martinu je však Snížek dobrým přítelem a cítí zodpovědnost postarat se o něj a chránit ho.

Na základě špionážních akcí dětí poznáváme tajemství dvou postav: pana Zelenky a paní Seidlové. V očích Martiny je Zelenka osamocený, nepříjemný a zlý stařec. Když se vloupají k němu domů, zjišťuje, že kdysi vedl pestrý a zajímavý život. Jenomže přišel o manželku a syn se odstěhoval do Ameriky, odkud mu vnuk Tomáš posílá pohlednice. Na konci vyprávění projeví vůči dětem laskavost, i když je tehdy nachytl na svém pozemku a nenechal si vysvětlit, že pátrají po vrahovi Snížka.

Ve chvíli, kdy Král děti obviňuje ze ztráty své ovce a vymáhá po nich peníze, se jich Zelenka zastane.

Paní Seidlová představuje ženu v domácnosti. Manžel je často pryč a ona se musí starat o malou holčičku a psa Lupínka. Během sledování děti odkryjí velké tajemství, a tím je milostný poměr mezi Viktorovou matkou a panem Seidlem. Paní Seidlová Martině vyjádří omluvu a lítost ze Snížkovy smrti. Vysvětlí jí, že Snížka ve tmě neviděla. Při nárazu si myslela, že porazila srnu. O Snížkově smrti slyšela až druhý den. Hlavní protagonistka paní Seidlové odpouští a odmítá od ní nabízené peníze. Podstatné je, že Snížka nesrazila úmyslně a skutečně jí to mrzí.

Smrt se v knize Martiny Soukupové objevuje celkem dvakrát. Poprvé úmrtím Ďapky a podruhé zabitím Snížka. Oba dva psy nalézá mrtvé Martina. Smrt Ďapky přijímá hlavní hrdinka vyrovnaně. Tušila, že brzy zemře a stejně ji nepokládala za svého psa. *Jasně, že je mi Ďapky líto, ale už byla stará a nebyl to můj pes. Ted' budu mít svého psa, takže nejsem smutná.*¹⁷⁰ Objevení zemřelé Ďapky líčí stroze a bez projevu lítosti: *leží v tý boudě schoulená, ale dočista mrtvá, celá ztuhlá.*¹⁷¹ Čtenář by mohl mít vzhledem a k pohledu Martiny na Ďapčinu smrt podezření, že prožívá radost s nadějí na uskutečnění jejího velkého přání, dostat vlastního psa. Jelikož je zmrzlá půda, nemůžou pro Ďapku vykopat hrob, a tak na zahradě postaví symbolicky křížek a zapálí u něj svíčku. Čtenáři se nedozvídají, kde tatínek Ďapku odnáší a co s ní provede.

Nalezení mrtvého Snížka Martina popisuje takto: *Sníh vypadá, jako kdyby spal, akorát má otevřenou hubu, jako by mu bylo vedro. Dívám se na svého mrtvého pejska a jediný, co v tuhle chvíli cítím, je taková zvláštní úleva, že vypadá takhle, že třeba není přejetej, že z něj nevyhlížají vnitřnosti jako ze zvířat přejetých na silnici,...*¹⁷² Z dané ukázky si čtenář může domyslet, že dívka snad Snížkovu smrt předpokládala. Často utíkal na celé dny pryč a navíc neslyšel. Byla to jen otázka času, kdy se mu něco zlého přihodí. Ačkoliv je Snížek mrtvý, Martina přesto cítí určitou útěchu, protože i když Snížka srazilo auto, vypadá pěkně, jakoby kdyby spal. Taky to má výhodu, může ho lehce odnést a pohřbít. Martina tedy uvažuje racionálně. Netropí panickou scénu, ani

¹⁷⁰ SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?* Brno: Host, 2017. s. 17.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 16.

¹⁷² Tamtéž, s. 57.

neroní slzy. Jediným projevem smutku hlavní hrdinky je zlost. K Bohoušovi, jenž je s Faňou přítomný u nalezení Snížka, se Martina chová nevlídně. Vyhubuje mu za to, že naříká.

„Mohl bys toho nechat,“ řeknu mu hnusně, [...] „Bohouši, vypadni.“ V tu chvíli si dívka neuvědomuje Bohoušovu duševní zaostalost. Martina se pokouší Snížka zvednout, ale neunes ho. Faňa navrhuje, aby se vrátili domů pro vozík. Jenomže Martina chce Snížka odvézt sama a v soukromí ho pohřbít. Kolem nehody projíždí Viktor na kole a vyzvídá, co se Sněhovi přihodilo. Máťu Viktorova otázka rozčílí a shodí ho z kola na zem. Křičí na něj, aby odjel pryč. Záhy zůstává Martina samotná se Snížkem. Svlékne si bundu, kterou zakryje Snížkovo tělo. Hrdinčin přístup k Snížkově smrti nám může připomínat chování dospělého člověka. Přikrývá psa svou bundou, aby nebylo vidět jeho obličej bez života. Naloží Snížka na kolečko a odváží ho domů. Bez pomoci rodičů začne Snížkovi vykopávat hrob. Martině se nedaří jáma vyhloubit. Otec přiloží ruku k dílu. Poté Snížka uloží na dno díry. Martina vkročí do hrobu, převezme od tatínka Snížkovo tělo a pokládá jej na svou bundu, kterou byl Sníh zakrytý.

Vzhledem k tomu, že Máťa nepláče a vlastníma rukama psa pohřbívá, může autorčino zobrazení Snížkovy smrti a jeho pohřbívání na dětského čtenáře zapůsobit nepředstavitelně, necitelně, až možná surově. Nebo naopak hrdinsky. Každý recipient dětského věku danou scénu prožije dle vlastních zkušeností s podobnou událostí a na základě svého charakteru.

S Martinou soucítí zejména maminka. Sice Snížka neměla ráda, jelikož projevoval agresivitu vůči dvojčatům a neustále něco vyváděl. Ale v den Snížkovy smrti vyjádří Martině lítost. Uvaří ji oblíbené jídlo, dokonce dceři dovolí, aby Snížka pohřbila s nedávno koupenou bundou. Kdežto otec reaguje na Snížkovo úmrtí větou:

„Asi ho srazilo auto,“ říká táta a ptá se, kde jsem ho našla, tak mu to říkám:

„U hospody, kousek od silnice.“

„No jo, psi jsou blbí, vběhnou pod auto jedna dvě.“

Za otcovou reakcí se neskrývá projev soustrasti. Pouze přichází s úsudkem, co zřejmě způsobilo Snížkovu smrt. Ani jeden z rodičů však Martině nevěnuje soucitné objetí. Nicméně tatínek i maminka oplývají velikým pochopením a trpělivostí, neboť kdykoliv mohli Snížka nechat utratit. Z lásky k své dceři to ale nikdy neuskutečnili.

Martina se vyrovnává s úmrtím Snížka prostřednictvím pátrání, které zahajuje ihned následující den po pohřbu.

Kniha Petry Soukupové *Kdo zabil Snížka?* v sobě ukrývá motivy zodpovědnosti, lidských vztahů, přátelství, odpuštění a smrti. Zodpovědnost spatřujeme zejména na postavě Martiny a jejím vztahu k Snížkovi. Od chvíle, kdy si jej vybrala, přebírá za něj zodpovědnost ve všem, co provede. Především po Snížkově smrti cítí zodpovědnost vypátrat člověka, jenž Snížkovi ublížil. Prostřednictvím jednotlivých událostí v příběhu autorka poukazuje na složitosti lidských vztahů a rodinné problémy. Zaznamenáváme manželskou nevěru, chlapce z rozvedené rodiny, rozpory mezi přáteli či rozepře rodičů s dětmi. Motiv přátelství je jednoznačně viditelný u dětských postav. Odpuštění nalzáme zejména u protagonistky. Martina odpouští paní Seidlové i přátelům Viktorovi a Faňovi. Téma smrti se objevuje formou úmrtí dvou psů: Ťapky a Snížka. Právě smrt v próze *Kdo zabil Snížka?* je jakýmsi „vyvolávačem“ výše zmíněných motivů. Díky Snížkově smrti dochází k narušení lidských vztahů, také k zodpovědnosti a odpuštění z Martininy strany a k upevnění přátelství. Všeobecně lze říci, že neblahá událost odhalila tajemství (poměr pana Seidla a Viktorovy matky), Martina tak získala ponětí, co je to zodpovědnost, naučila se odpouštět druhým lidem a Viktor si našel nové kamarády.

Soukupová jako jediná spisovatelka z dosud uvedených autorů nezavádí do své knihy smrt jako klíčové téma, ale stává se přirozenou součástí děje. Smrt je v jejím díle pouze jednou z kompozičních součástí, z níž je příběh vytvořen. Předchozí autoři píšou výhradně o smrti, protože se domnívají, že dnes není společností přijímána, ale odsouvána do pozadí. Soukupová nepovažuje smrt v literatuře pro děti a mládež za tabu, jak tvrdí v rozhovoru ve studiu Českého rozhlasu Vltava,¹⁷³ a snad i proto nepokládá za nutné vytvářet díla výhradně s touto problematikou. Spíše věnuje tvůrčí pozornost oblasti lidských vztahů.

¹⁷³ SOUKUPOVÁ, Petra. Interview. In: *Vizitka* [rozhlasový pořad]. Moderuje Petr ŠRÁMEK. Český rozhlas Vltava, 18. 2. 2019. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/petra-soukupova-povidka-je-pro-me-cviceni-7726287>

ZÁVĚR

Cílem předložené diplomové práce bylo v teoretické části zmapovat vývoj smrti a její tabuizaci v historicko-spoločenském kontextu. Dále zaznamenat genezi smrti v české literatuře pro děti a mládež.

Záměrem praktické pasáže bylo soustředit se na české autory a jejich díla s tematikou smrti. První dvě díla se týkají oblasti holokaustu. Dále má pozornost směřovala k dvěma obrázkovým knihám a nakonec k dětské próze s detektivní zápletkou.

Na základě prozkoumání výše uvedených publikací jsem došla k závěru, že každá z nich v sobě ukrývá určitý didaktický princip, ponaučení či základní lidské hodnoty. Příběh *O chlapci, který se nestal číslem* dětem přibližuje, jak vypadá skutečné zlo, a naučí je vážit si života a všeho, co hlavní hrdina nemohl mít. *Transport za věčnost* seznamuje mladé čtenáře s těžkostmi židovských mladíků, s nimiž se museli v době nacismu potýkat, a poukazuje na přátelství jako nástroj útěchy v obtížných chvílích života. Nejsilnější výchovný podtext obsahují obrázkové knihy. Pomáhají dětským čtenářům pochopit smrt člověka. Dospělým čtenářům nabízí návod, jak by měli k dětem přistupovat, přijdou-li o blízkou osobu, a jakým způsobem s nimi o smrti komunikovat.

Poslední titul *Kdo zabil Snížka?* nabízí jiný úhel pohledu na smrt než předchozí díla. Téma smrti se sice v próze objevuje, ale odlišným způsobem, a prolíná se s tematikou lidských vztahů, jež představuje klíčový motiv autorčiných děl. Má pozornost přednostně směřovala k motivu smrti. Knihu Soukupové jsem do diplomové práce zařadila, protože mě spisovatelka zaujala svým pohledem na téma smrti. Na rozdíl od uvedených autorů jako jediná nepovažuje smrt za tabu v dětské literatuře. Nevyhýbá se motivu smrti, i když není dílo záměrně vytvořené na tuto problematiku. Předchozí autoři svými tituly upozorňují na smrt coby fenomén soudobé literatury pro děti a mládež a pokouší se jimi zařadit smrt do povědomí čtenářů jako přirozenou součást života. Považují ji za tabu, jenž musí být překonáno. Martina Soukupová však smrt v dětské próze pokládá za evidentní jev. Podstatnější je pro autorku zobrazovat mezilidské vztahy, neboť vztahy s nejbližšími lidmi považuje za nejdůležitější věc,

jak říká v rozhlasovém rozhovoru: „*vztahy mezi nejbližšíma lidma je to první, co by měl mít člověk vyřešený, než začne řešit další věci.*“¹⁷⁴

¹⁷⁴ SOUKUPOVÁ, Petra. Interview. In: *Vizitka* [rozhlasový pořad]. Moderuje Petr ŠRÁMEK. Český rozhlas Vltava, 18. 2. 2019. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/petra-soukupova-povidka-je-pro-me-cviceni-7726287>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

KLÍMA, Ivan. *O chlapci, který se nestal číslem*. V tomto souboru 1. vyd. V Praze: Židovské muzeum, 1998, 55 s. ISBN 80-85608-20-0.

RUŠAR, Daniel. *Kamzíkův velký skok*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016. 37 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-262-1009-2.

SOUKUPOVÁ, Petra. *Kdo zabil Snížka?*. 1. vyd. Brno: Host, 2017, 146 s. ISBN 978-80-7577-226-8.

ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. 1. vyd. V Praze: Cesta domů, 2014, 38 s. ISBN 978-80-904516-9-8.

TICHÝ, František. *Transport za věčnost*. 1. vyd. Praha: Baobab, 2017, 240 s. ISBN 978-80-7515-052-3.

Sekundární literatura

DAVIES, Douglas J. *Stručné dějiny smrti*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2007, 186 s. ISBN 978-80-7207-628-4.

JANOUSEK, Pavel. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, A - L*. 2. vyd. Praha: Brána Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1995-1998, 549 s. ISBN 80-7243-040-8.

KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013, 213 s. ISBN 978-80-7464-278-4.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. V Praze: Vyšehrad, 2004. 413 s., [14] s. fot. příl. ISBN 807021-397-3.

OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2001, 409 s. ISBN 80-86022-69-2.

RAHNER, Karl. *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, 426 s. ISBN 80-7113-088-5.

SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka*. 3. rozš. vyd. ve Vyšehradu 1. Praha: Vyšehrad, 1998. 389 s. ISBN 80-7021-253-5.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Prolamování struktur*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 342 s. ISBN 80-246-0340-3.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007, 127 s. ISBN 978-80-210-4413-5.

URBANOVÁ, Svatava. *S holokaustem za zády: téma holokaustu v české a překladové literatuře pro děti a mládež vydávané po roce 1989*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2018, 323 s. ISBN 978-80-7464-992-9.

VOKURKA, Martin, HUGO, Jan, a kol. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf, 2005, 1001 s. ISBN 80-7345-058-5.

ZACHARIÁŠOVÁ, IVA. *Adaptace Bible pro děti a mládež*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce doc. PhDr. Naděžda Siegllová, CSc.

POUŽITÉ ELEKTRONICKÉ A JINÉ ZDROJE

Cesta domů. [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/historie>

HEBERTOVÁ, Viera. *Pravda*. 2017 [online] [Cit. 14-03-2019]. Dostupné z: <https://zena.pravda.sk/rodina/clanok/418465-ako-hovorit-s-detmi-o-smrti-ci-strachu-jednoducho-pravdivo-a-otvorene/>

KISVERTOVÁ, Helena. KUTNOHORSKÁ, Jana. Popularizace vědy. *Umírání a smrt v historickém vývoji*. 2/2010. ISSN: 1212-4117. s.212–219. [online] [Cit. 12-05-2018]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120423120621813827.pdf>

KLÍMOVÁ, Kamila. Soukupová Petra. Nejlepší pro všechny. *iLiteratura* [online] [Cit. 20-03-2019]. 2018 Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/39403/soukupova-petra-nejlepsi-pro-vsechny>

KOUROVÁ, Pavlína. Martina Špínková. *Xantypa*. 2017 [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <http://www.xantypa.cz/cislo-casopisu/xantypa-12-17/3483-3/martina-spinkova>.

MACÁKOVÁ, Siwek, Martina. Rušar, Daniel. Vlk a tma. *iLiteratura.cz* 2017 [online] [Cit. 12-03-2019]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37667/rusar-daniel-vlk-a-tma>.

Martina Špinková [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <http://www.charitygums.cz/umelci/martina-spinkova>

Martina Špinková. [online] [Cit. 06-03-2019]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jak-deti-vnimaji-smrt-rodice-jsou-z-ni-casto-mnohem-vic-vylekani-rika-zakladatelka-hospicu-cesta-domu-55377>

Petra Soukupová. [online] [Cit. 20-03-2019]. Dostupné z: <http://www.petra-soukupova.cz/index-2.html>

PETRÁŠOVÁ, Lenka. Martina Špinková – Jsem advokát křehkých bytostí na konci života. *Vital*. 2014 [online] [Cit. 04-03-2019]. Dostupné z: <https://vitalplus.org/martina-spinkova-jsem-advokat-krehkych-bytosti-na-konci-zivota/>

RUŠAR, Daniel. *Knihy* abz.cz [online] [Cit. 12-03-2019]. Dostupné z: https://knihy.abz.cz/prodej/frisbee#a_popis.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno, 2012. Habilitační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. s.63. [online] [Cit. 03-05-2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/habilitace/1421/subrtova/habilitace/Habilitacni_spis_finalni_verze.pdf

Telefonický rozhovor s Danielem RUŠAREM. Orlová 14.3. 2019.

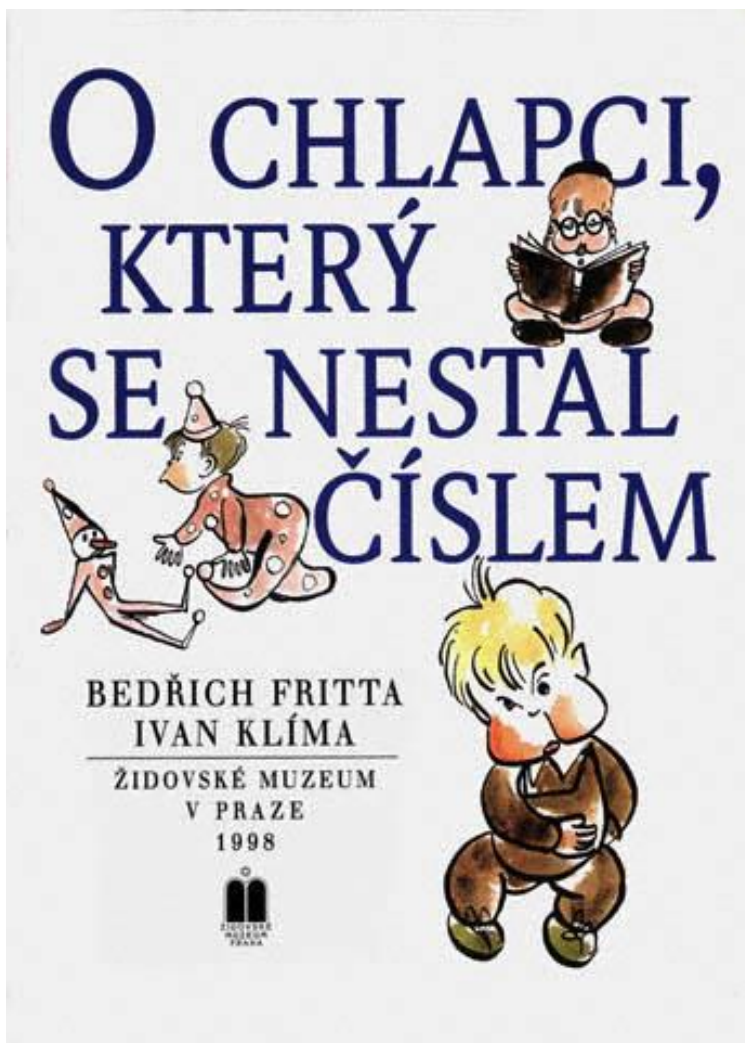
UHLÍŘOVÁ, Marie. KUDLOVÁ, Klára. *Slovník české literatury po roce 1945*. 2007 [online] [Cit. 15-03-2019]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1253&hl=ivan+kl%C3%ADma+>.

Wim Hofova metoda a zdraví. *Rehabilitace.info* 2018 [online] [Cit. 12-03-2019]. Dostupné z: <https://www.rehabilitace.info/zdravotni/wim-hofova-metoda-a-zdravi-nikdy-neonemocnite/>

Židovské listy. [online] [Cit. 20-12-2018]. Dostupné z: <https://zidovskelisty.info/2018/04/11/magnesia-litera-pro-frantiska-ticheho-za-transport-za-vecnost/>

SOUKUPOVÁ, Petra. Interview. In: *Vizitka* [rozhlasový pořad]. Moderuje Petr ŠRÁMEK. Český rozhlas Vltava, 18. 2. 2019. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/petra-soukupova-povidka-je-pro-me-cviceni-7726287>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1.

Obálka knihy *O chlapci, který se nestal číslem*. 1. vyd. V Praze: Židovské muzeum, 1998.

Příloha č. 2.

Příloha č. 3.

Příloha č. 4.

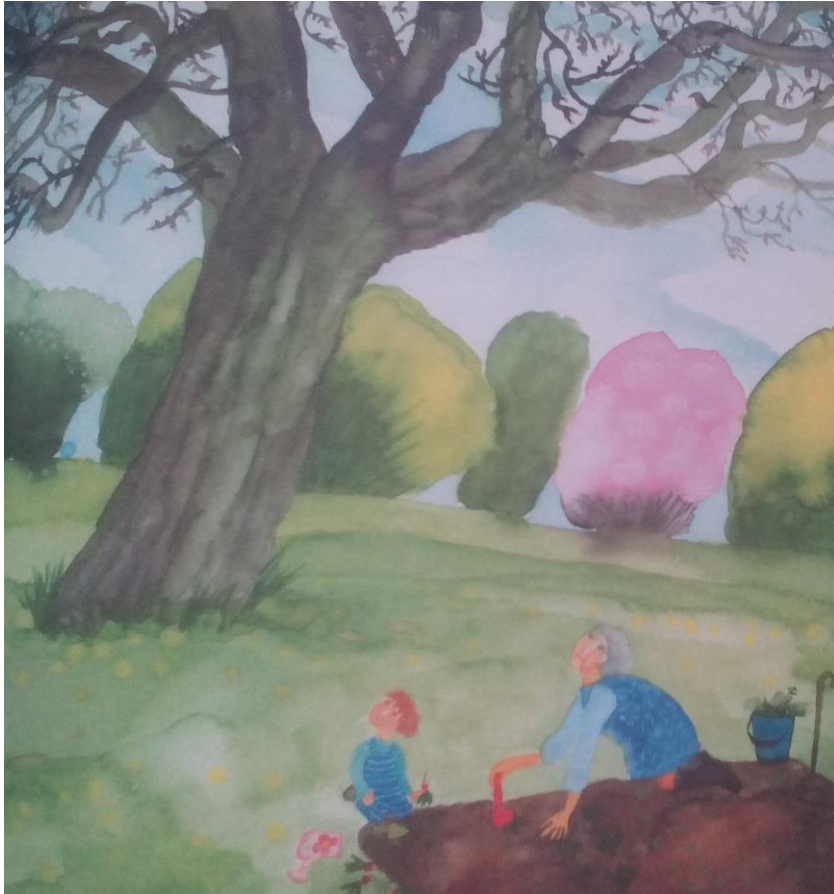
Příloha č. 5.

Příloha č. 6.

Příloha č. 7.

Příloha č. 8.

Příloha č. 9.

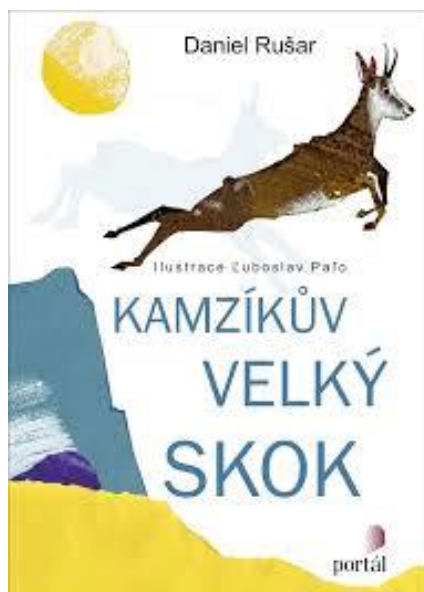
Příloha č. 10.

Příloha č. 11.

Příloha č. 12.

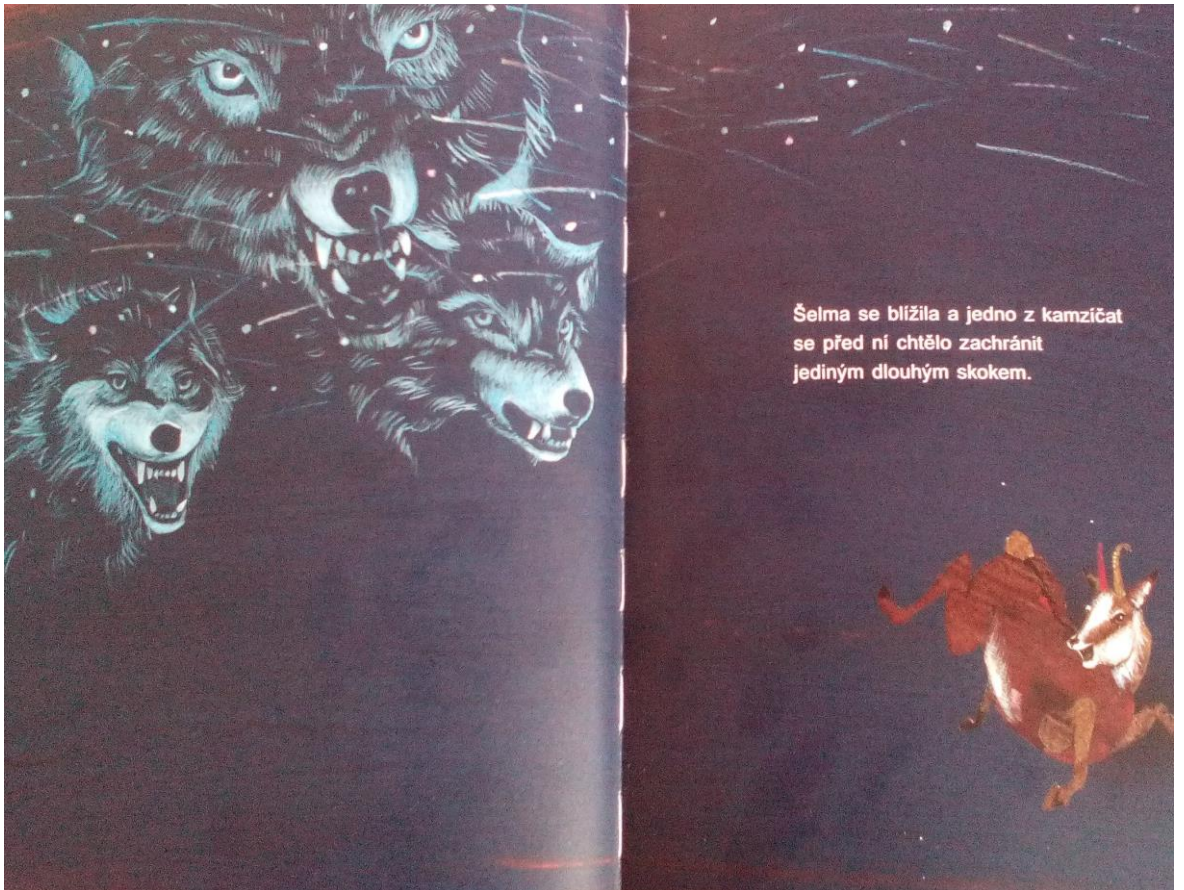
Příloha č. 13.

Příloha č. 14.

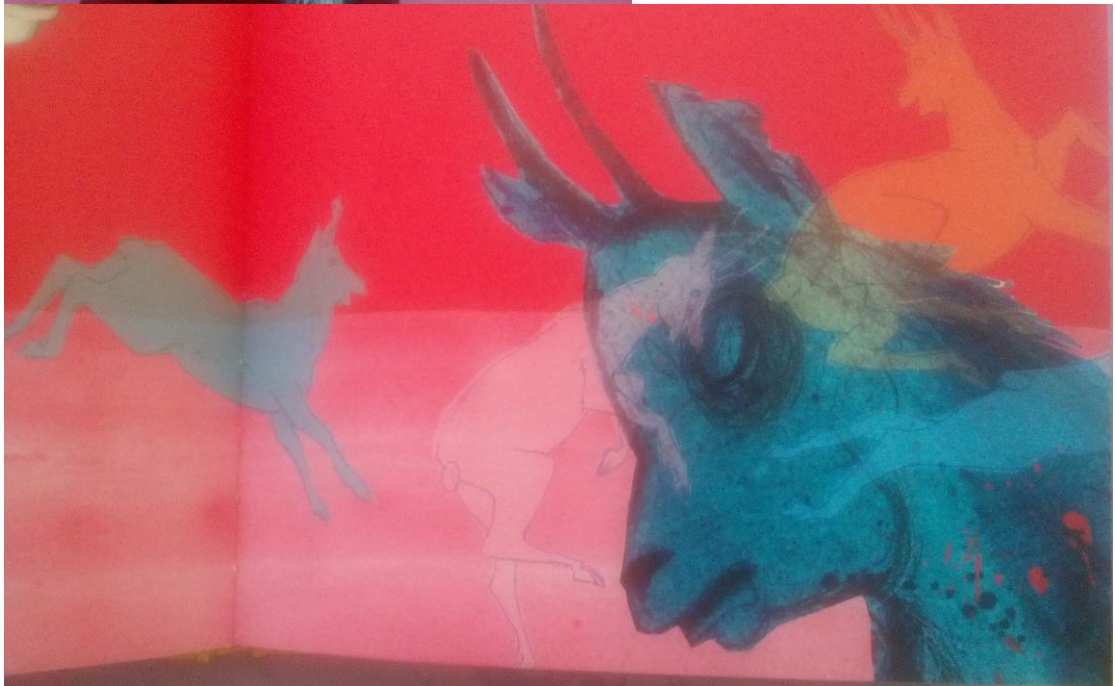
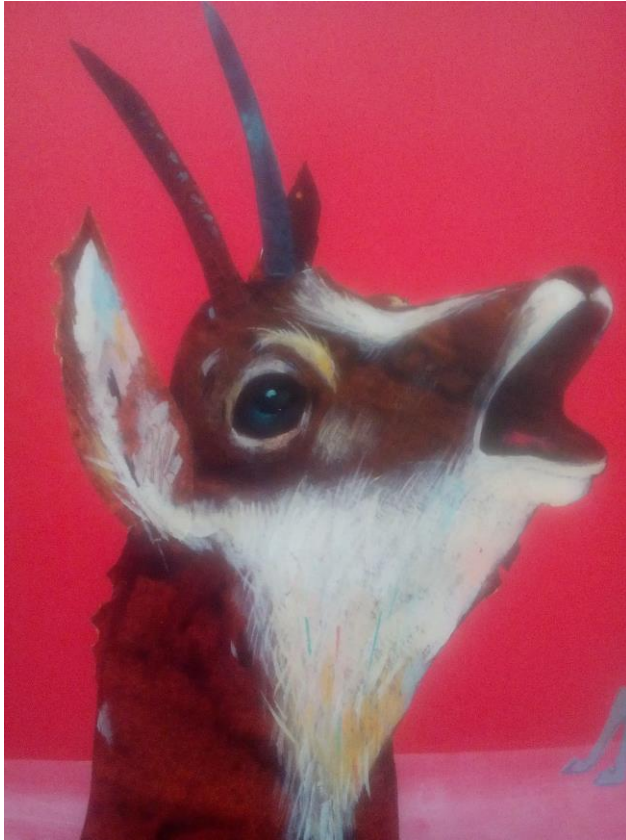

Příloha č. 15.

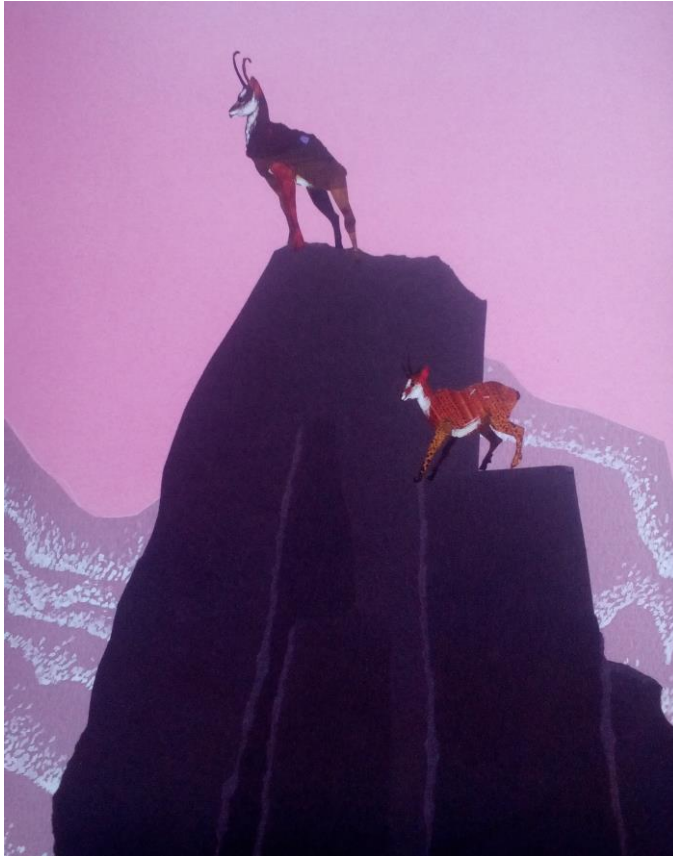

Šelma se blížila a jedno z kamzíkat
se před ní chtělo zachránit
jediným dlouhým skokem.

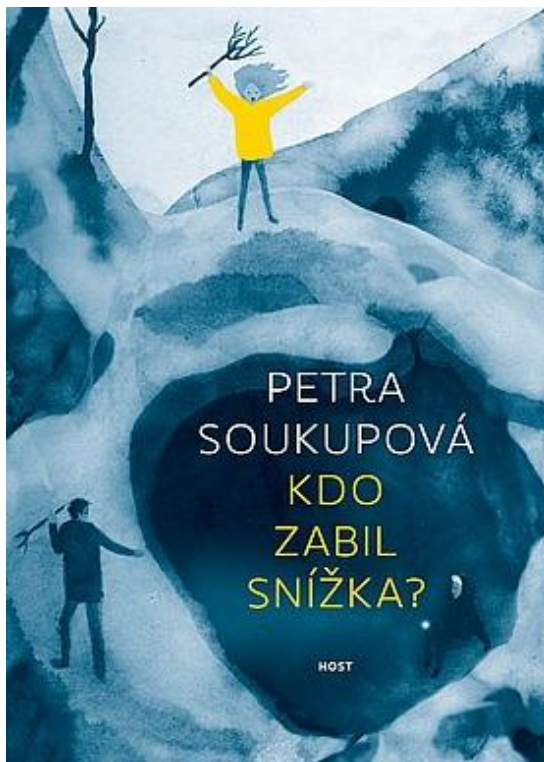
Příloha č. 16.

Příloha č. 17.

Příloha č. 18.

Příloha č. 19.

Příloha č. 20.

Příloha č. 21.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Giblová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Tematika smrti ve vybraných dílech literatury pro děti a mládež
Název v angličtině:	The theme of death in selected works of literature for children and youth
Anotace práce:	<p>Tato diplomová práce se zabývá tematikou smrti a umírání v české literatuře pro děti a mládež. Teoretická část pojednává o vývoji smrti v minulosti a v české lidové kultuře. Dále zachycuje pojetí smrti v české literatuře. Následující kapitoly se věnují vybraným dílům z oblasti literatury pro děti a mládež, která různými způsoby zobrazují smrt a umírání. Jejich interpretace může nabídnout alternativní možnosti, jak na smrt pohlížet a vyrovnávat se se ztrátou blízkých osob.</p>
Klíčová slova:	Smrt, umírání, literatura pro děti a mládež.

Anotace v angličtině:	This diploma thesis deals with the topic of death and dying in Czech literature for children and youth. The theoretical part describes development of death in the past and in Czech folk culture and the concept of death in Czech literature. Next chapters deal with selected works of literature for children and youth, which portray death and dying in several different ways. Their interpretation may present alternative ways how to look at death and cope with the loss of loved ones.
Klíčová slova v angličtině:	
Přílohy vázané v práci:	Obrazové přílohy.
Rozsah práce:	Death, dying, literature for children and youth.
Jazyk práce:	Český jazyk